

Ulaganje u
budućnost.

Europska unija

Sigurnost djece na internetu

Modul 3

priručnik za roditelje
5. i 6. razreda osnovne škole

Tamara Đurđević Filipović, Lidija Kralj, Manuela Kujundžić,
Maja Loina, Dunja Mijović, Darko Rakić

Sigurnost djece na internetu

Modul 3 priručnik za roditelje 5. i 6. razreda osnovne škole

Tamara Đurđević Filipović, Lidija Kralj, Manuela Kujundžić,
Maja Loina, Dunja Mijović, Darko Rakić

OŠ "Mladost"
Osijek

Nakladnik: OŠ Veliki Bukovec
Dravska 42, Veliki Bukovec, Mali Bukovec

Za nakladnika: Terezija Šalamon i Željka Marković-Bilić

Urednica: Lidija Kralj

Urednički tim: Tea Toplak, Štefanija Šarec, Sanja Ivačić, Brankica Kovaček, Gordana Lohajner, Željka Marković-Bilić, Marina Zember, Marinka Mlinarić, Daliborka Vuković, Terezija Šalamon, Stela Pavetić

Recenzenti: Gordana Sokol, Viktorija Hržica, Željka Knezović, Karl Hopwood, James Langley

Lektorica i korektorica: Vesna Čondić

Ilustracije, dizajn, prijelom i tisk:

Zahvaljujemo se:

Stanislavu Kosu, pokojnom ravnatelju OŠ Popovača jer je prepoznao važnost projekta Sigurnost djece na internetu i na taj način omogućio njegovo provođenje u našoj školi, kao i sadašnjem ravnatelju Draženu Mlakaru koji je slijedio njegov put zbog čega je Projekt uspješno okončan.
Ankici Slakoper, Dubravki Tadić i Marici Pavlić na administrativnoj pomoći, Martini Ivić i Nikolini Petranović na rješavanju jezično-novinarskih nedoumica, učenicima i roditeljima 2.A i 7.A razreda, učiteljici Antoniji Zohar na uspješnom pilotiranju materijala iz 1. i 4. modula, kao i svim ostalim učenicima, učiteljima i djelatnicima Škole koji su podržavali i provodili Projekt u različitim fazama.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 892036.

ISBN 978-953-8029-07-3

Sadržaj knjige dostupan je pod Creative Commons licencom: Imenovanje - Nekomercijalno - Dijeli pod istim uvjetima.

Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i mijenjati ga uz obvezno navođenje autorstva i samo za korištenje u nekomercijalne svrhe. Promijenjeno djelo morate dijeliti pod istom licencom.

I. izdanje, Mali Bukovec, 2014.

Sufinancira Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost OŠ „Mato Lovrak“, OŠ „Mladost“, OŠ Veliki Bukovec, OŠ Gripe i OŠ Popovača te ne odražava stajalište Europske unije.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
-----------	---

Informacije

1.1. Za mene samo najbolje.....	2
1.2. Digitalni tragovi.....	4
1.3. Tko sam ja <i>online</i> ?.....	5

Komunikacija

2.1. Moje <i>online</i> susjedstvo.....	7
2.2. Pametno s mobilnim uređajima.....	9
2.3. Riječi mogu povrijediti.....	10
2.4. Z-generacija.....	12
2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba.....	14

Stvaranje sadržaja

3.1. Kopiranje ili krađa.....	17
3.2. Ovo je moje.....	20

Sigurnost

4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?.....	21
4.2. Poštuj svoje i tuđe osobne podatke.....	23
4.3. Pravila privatnosti.....	25
4.4. Opasnost gdje god klikneš.....	27
4.5. Krađa identiteta.....	29

Rješavanje problema

5.1. Elektroničko nasilje.....	31
5.2. Snaga riječi.....	33
5.3. SOS.....	35
5.4. Online igre.....	38
5.5. Vrijeme je za spavanje.....	40

UVOD

Poštovani roditelji!

Pred vama se nalazi priručnik za roditelje uz udžbenik *Sigurnost djece na internetu* koji je izrastao iz međusobne suradnje učenika, njihovih učitelja i roditelja tijekom projekta *Sigurnost djece na internetu*. Dio je udžbeničkoga kompleta koji se sastoji od udžbenika za učenike, priručnika za učitelje i priručnika za roditelje te multimedijskih, interaktivnih sadržaja i e-udžbenika koji su dostupni na mrežnim stranicama petznet.HR. To područje školskoga kurikuluma i udžbenički komplet koji iz njega proizlazi nastali su iz potrebe obrazovne politike Republike Hrvatske da prihvati osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje koje je odredila Europska unija.

Jedna je od tih kompetencija digitalna pismenost koja se odnosi na sposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije za rad u osobnome i društvenome životu i komunikaciji. Njezini su ključni elementi osnovne informacijsko-komunikacijske vještine i sposobnosti: upotreba računala za pronalaženje, procjenu, pohranjivanje, stvaranje, prikazivanje i razmјenu informacija te razvijanje suradnje i komunikacije internetom.

Udžbenik sadržava dvadeset tema koje su usmjereni na različita područja u upotrebi računala, mobitela i interneta – informacije, komunikacije, stvaranje sadržaja, sigurnost i rješavanje problema. Ovaj priručnik za roditelje prati materijale udžbenika za učenike. Čitanjem priručnika dobit ćete jasnu sliku o sadržajima koje usvajaju i uče vaša djeca. U njemu se nalaze primjeri, odnosno znanja i vještine koje će vaša djeca steći u školi te smjernice s pomoću kojih ćete moći uspješno pratiti njihov napredak u usvajanju tih znanja i vještina potrebnih za sigurno i prihvatljivo korištenje interneta. Uz te smjernice moći ćete im i uspješno pomagati da ih lakše i brže usvoje.

U priručniku ćete pronaći niz obiteljskih aktivnosti koje će potaknuti sve članove obitelji da usvoje znanja i vještine potrebne za sigurno i pametno korištenje mobilnih tehnologija i interneta.

Priručnik je bogat poveznicama koje vode do dodatnih sadržaja gdje možete pronaći više informacija kako pristupiti mrežnim stranicama na kojima se nalaze priručnici o prvim koracima u radu s određenim programima, kako pronaći videozapise s mnoštvom savjeta za roditelje, gdje pristupiti sigurnim *online* mjestima koja sadrže školsku lektiru, crtane filmove i igre za djecu, kao i *online* obrazovne igre i kvizove za vježbanje i provjeru znanja.

Priručnik će vam pomoći da svoju djecu usmjeravate prema sigurnome i odgovornome korištenju interneta, ali i da proširite i upotpunite svoje znanje i vještine u upotrebi mobilnih tehnologija i interneta. Razumjet ćete opasnosti s kojima se djeca svakodnevno susreću na internetu i što valja poduzeti kako biste svojoj djeci osigurali sigurno odrastanje u stvarnome i virtualnome svijetu.

Nadamo se da će vam ovaj priručnik i svi prateći sadržaji na petznet.HR biti neprocjenjivo sredstvo kojim ćete svojoj djeci pomoći da se sigurno i uspješno koriste internetom i svim im dostupnim tehnologijama.

1.1. Za mene samo najbolje

Kao i svaki roditelj, vjerujemo da svomu djetetu želite samo ono najbolje. Možda se sad pitate kakve to veze ima s onim što uče o internetu. Vjerujte da ima, i to velike... Vidjet ćete.

Uzmimo za primjer da vaše dijete mora provesti neko istraživanje u sklopu nekakva projekta ili jednostavno treba napisati referat na zadatu temu iz Prirode. Prije digitalnoga doba, u kojem smo se našli, savjet bi roditelja bio: „Uzmi iskaznicu iz gradske knjižnice, ponesi bilježnicu i pribor za pisanje, a knjižničarka će ti pomoći pri odabiru literature. Samo reci o kojoj se temi radi“.

Većina bi roditelja vjerojatno otišla s djetetom u knjižnicu. Danas sklop raznoraznih čipova (računalo) postaje djetetova virtualna čitaonica i vi to ne možete promijeniti. Iako su stvari malo drukčije posložene, to ne znači da vi kao roditelj ne trebate sudjelovati i pomoći djetetu. Naprotiv! Činjenica je da djeca većinu potrebnih informacija pronalaze na internetu. Na taj si način štede vrijeme, a i lako im je dostupno (morate priznati da u kućnoj biblioteci možda nemate ni tri knjige iz zoologije koje bi djetetu mogle pomoći oko referata).

No kako možete pomoći da u tome svijetu prepunome informacija pronađe ono što je za nj najbolje?

Prvo, bilo bi najbolje biti uz dijete dok pretražuje. Tako ćete imati kontrolu nad djetetom da zaista radi ono što treba i da neće besciljno lutati od informacije do informacije. Naravno, pritom i vi morate znati neka pravila i načine pretraživanja.

Google ([google.hr](https://www.google.hr)) nije jedina stranica koja ima uslugu pretraživanja. Stranice na kojima još možete kvalitetno pretraživati su Yahoo ([yahoo.com](https://www.yahoo.com)) i Bing ([bing.com](https://www.bing.com)). Pretraživanjem više različitih stranica dobit ćete i više različitih rezultata. Odaberite onaj pretraživač koji najviše odgovara vašim i djetetovim potrebama. Autor na internetskim stranicama može biti bilo tko. Dobar je primjer za to Wikipedija gdje svatko tko misli da nešto zna o određenoj temi, može upisivati i mijenjati podatke. Zato baš nije najbolji izbor uzimati Wikipediju kao osnovni izvor informacija kad pišemo na temu za koju su nam potrebni pouzdani podatci.

Kako pretraživati brzo i pouzdano?

Uzmimo za primjer da je naslov referata iz Prirode *Riba klaun* (vrsta ribe iz animiranoga filma *U potrazi za Njom*). Učitelj je vašemu djetetu zadao da istraži u kojem oceanu živi, čime se hrani, može li živjeti i na drugim mjestima osim u prirodi, koje su zanimljivosti povezane sa spolom te ribice. Kako biste na relativno brz način došli do rezultata, postoje neki načini koje možete iskoristiti pri pretraživanju:

1. Pri pretraživanju se treba koristiti s više konkretnih ključnih riječi kako biste dobili što uže rezultate, npr. riba klaun ocean (uz ribu pretražuju se i oceani koji su s njom povezani).
2. Koristite se navodnicima (Shift + 2) za ključne riječi ili fraze koje tražite, npr. „riba klaun hrana“ – umjesto riba klaun hrana (pretraživač tako pronalazi isključivo taj naziv).
3. Prije riječi koju ne želite da pretraživač nađe koristite se znakom – (minus), npr. riba klaun –koraljni –greben. Tako će pretraživač naći o uzgoju ribe klauna u akvariju, ali ne i o ribi klaunu na koraljnome grebenu (njezinu prirodnome staništu).

1.1. Za mene samo najbolje

Nemojte uvijek odabrati prvu stranicu koju vam pretraživač ponudi, najčešće je sponzorirana i puna oglašivača, a oni mogu rezultirati i nekim virusima.

Vrlo je bitno znati procijeniti istinitost informacija na internetu. Neki od načina koji vam mogu pomoći pri procjeni članka ili stranice koju pronađete jesu sljedeći:

- članak ima navedenog autora, datum i vrijeme objavljivanja
- stranica nema mnogo reklama i lako se otvara
- navedeno je kojemu je uzrastu stranica namijenjena
- sadržava dovoljno iskoristivih informacija
- sa stranicom se jednostavno služi (ima sadržaj, dovoljno velika slova, poveznice su vidljivo označene)
- navedena je adresa na koju možete kontaktirati autora ako imate kakvih pitanja.

Osim što je na internetu teško doći do odgovarajućih željenih informacija, teško je i razlučiti koje su stranice s informacijama sigurne (neke imaju zaštitu), a koje nisu (neke ih nemaju). Razlika od jedne do druge upravo je u njezinu nazivu.

Pri analiziranju ovih dviju stranica: <https://ocjene.skole.hr/> i <http://www.skole.hr/> uočit ćete razliku u njihovu nazivu. Prva u nazivu sadržava https, a druga http. Koja je razlika? HTTPS stranica je ona koja ima zaštitu, sigurnosni zapis koji potvrđuje da je to zaista stranica za koju se predstavlja, a http su stranice bez takve zaštite. Dakle, već iz samoga naziva vidljiva je njezina sigurnost.

Kao poticaj da pretražujete zajedno sa svojim djetetom možete pogledati video koji govori upravo o tome, a nalazi se na sljedećoj poveznici: [petzanet.HR/Modul3/poveznice](#).

I za kraj, pretražujte sa svojim djetetom. Kako ste listali knjige, čitali priče, tako i „guglajte“ s njim. Ima mnogo zanimljivih tema i djetetu i vama, edukativnih i zabavnih. A usput, možda od svoga djeteta nešto dozname ili vas nečemu nauči.

1.2. Digitalni tragovi

Djeca danas žive, mogli bismo reći, u okružju digitalnoga dijeljenja. Takav način života zauvijek mijenja koncepciju razmišljanja o privatnosti. U svijetu gdje su svi prijavljeni i sve što tada stvore može biti kopirano, zaliđeno i poslano (podijeljeno) tisućama ljudi u minutu, privatnost prelazi granice značenja samoga čuvanja osobnih i privatnih informacija. Svaki put kad vaše dijete odlazi na svoje profile bez postavljenih privatnih postavki, nešto komentira, postavlja video, šalje slike, dijeli razne sadržaje, postaje transparentno širokoj masi korisnika.

Život je u digitalnome okružju javan i ostaje trajno. Sve što je učinjeno *online*, ostavlja digitalni trag koji se prenosi i koji se ne može ukloniti. Trenutačni osjećaji koje su podijelili (bijes, sreća, ljubav itd.), smiješna fotografija ili možda kakav šaljivi video snimljen s prijateljima, mogu im se „obiti o glavu“ godinama poslije. Ako djeca u takvim situacijama nisu oprezna, moglo bi se dogoditi da budu ozbiljno povrijeđena. Djeca razmišljaju na način da sve što dijele, dijele s prijateljima, ne razmišljajući pritom da to može biti preneseno i do osoba koje im uopće nisu prijatelji te iskorišteno u negativnome kontekstu. Tako tajne postaju javne i netočna se informacija proširi velikom brzinom. Ulog je samo veći kad znamo da je sve to dostupno velikome broju nepoznate („nevidljive“) publike.

Razmislite i pitajte svoje dijete nekoliko pitanja prije nego što nešto objavi:

- Želiš li daista da svi to o tebi znaju?
- Razmisli što roditelji tvojih prijatelja mogu pomisliti ako vide takvo nešto.
- Što misliš, kako će se ta osoba osjećati ako to jednoga dana vidi?

Što vi kao roditelj možete učiniti?

1. **Pomozite svomu djetetu da dugoročno razmišlja.** Objasnite mu da sve što dijeli, može biti podijeljeno i proslijedeno tisućama drugih ljudi. Zato je bolje, ako ne želi sutra nešto vidjeti, da to danas i ne objavi.
2. **Naučite ga kako da osobne informacije ostanu privatne.** Pomozite djetetu odrediti koje su informacije važne (adresa, broj telefona, datum rođenja i sl.) i zadržati ih privatnim.
3. **Budite sigurni da vam se dijete koristi privatnim postavkama na društvenim mrežama.** Ohrabrite dijete da bude oprezno u pitanju odnosa (bliski prijatelji, prijatelji, obitelj, neznanci) i postavke složi prema tome.
4. **Podsjetite dijete da poštuje prava privatnosti svojih prijatelja.** Označavanjem nekoga na fotografijama narušavamo njegovu privatnost. Ako je djetetu neugodno zbog označavanja na prijateljevoj fotografiji, neka ga zamoli da fotografiju izbriše. Osim toga ne može se mnogo napraviti jer je fotografija već možda podijeljena. Zato je prije označavanja i dijeljenja bolje pitati.
5. **Podsjetite dijete da zlatna pravila ponašanja vrijede i kad su prijavljeni na mreži.** Negativne stvari koje kaže ili učini vjerojatno će mu se vratiti kao bumerang, i to možda na drukčiji način.

Vaše će dijete napraviti svoj otisak stopala na papiru i napisati što bi ono željelo da se o njemu vidi za desetak godina. Potaknite ga da vam to pokaže te zajedno prokomentirajte o njegovu viđenju sebe sada i u budućnosti.

Obiteljske aktivnosti

Pogledajte kratki *Digitalni otisci* o ovoj temi: petz.net.HR/Modul3/poveznice i potaknite raspravu sa svojim djetetom kako biste se upoznali s njegovim razmišljanjem.

1.3. Tko sam ja *online*?

U stvarnome svijetu prilično je jasno tko smo. Međutim, u virtualnome svijetu, dakle na internetu, sami biramo kako ćemo se predstaviti drugima. Tako i vaše dijete ima slobodu u kreiranju svoga *online* identiteta. To mu omogućava da pretjeruje u svome predstavljanju, a nerijetko i obmanjuje kako bi se svidjelo drugima.

Online identitet čine slike, tekstualni sadržaji, audiosadržaji ili videosadržaji objavljeni na internetu koji pomažu ljudima da steknu mišljenje o nama.

Postoje različiti razlozi zbog kojih djeca pretjeruju ili se lažno predstavljaju na internetu. Često to čine kako bi se svidjeli drugima. Oni koji nisu prihvaćeni u društvu, lažnim identitetom pokušavaju pronaći prijatelje. Neki lažu zbog svoje sramežljivosti, te na taj način uspijevaju reći ono što u stvarnosti ne bi imali hrabrosti. Neki stvaraju lažne identitete iz zabave ili iz znatiželje da vide kako će drugi reagirati. No mnogi se lažno predstavljaju kako bi vrijeđali druge. Pišu ružne komentare i poruke, dijele neprimjerene fotografije ili videosadržaje skrivajući se iza lažnoga profila.

Kako možete pomoći svomu djetetu?

Razgovarajte sa svojim djetetom o anonimnosti. Samo zato što ga nitko ne može vidjeti, ne znači da ga se ne može identificirati. Objasnite mu da je ono odgovorno za svoje postupke pri predstavljanju na internetu. Isto tako nemojte zaboraviti da je istraživanje dio odrastanja svakoga djeteta.

Svojemu djetetu istaknite koliko je važna iskrenost, kako u stvarnome, tako i u virtualnome svijetu. Pretjerivanje, varanje i lažno predstavljanje na internetu ne donose ništa dobro, već ih samo mogu dovesti u probleme: mogu iznevjeriti obitelj ili prijatelje. Objasnite djetetu da identitet utemeljen na mržnji, nasilju, nezakonitim aktivnostima ili na rizičnome seksualnom ponašanju mora u potpunosti izbjegavati.

Razgovarajte sa svojim djetetom o *online* identitetu koji trenutačno ima. Je li on onakav kakav želi imati? Kakav dojam želi ostaviti? Kako bi bilo za pet godina? Ili za dvadeset godina?

Potaknite svoje dijete da se preispita i počne razmišljati o posljedicama varanja i lažnoga predstavljanja na internetu. Također ga podsjetite da ono samo ima slobodu odabira *online* predstavljanja i kako samo kontrolira svoj identitet i ugled.

IN
FO
RM
AC
I
J
E

1.3. Tko sam ja *online*?

Savjeti koji će pomoći vašemu djetetu u stvaranju vlastitoga identiteta na internetu

- Kad se predstavljaš na internetu, razmisli o tome što će drugi misliti o tebi.
- Ne pretjeruj i ne predstavljam se lažno na internetu jer bi si time mogao stvoriti probleme.
- Preuzmi odgovornost za ono kako se predstavljaš na internetu.
- Laganjem o sebi možeš se dovesti u opasnost.
- Razmisli kako tvoje lažno predstavljanje i obmanjivanje na internetu utječe na tvoju obitelj, prijatelje i bližnje.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte s djetetom o njegovim osobinama, sklonostima, o najdražemu pjevaču, glumcu, najdražoj boji, hrani, najboljem prijatelju, najdražemu školskom predmetu i slično. Zadajte mu da na čisti papir nacrtava sebe u stvarnome svijetu. Nakon toga neka promisli kako se predstavlja na internetu te se nacrtava u *online* svijetu. Cilj je usporediti crteže i uočiti razlike između identiteta vašega djeteta u stvarnome svijetu i njegova *online* identiteta.

**Kad se predstavljaš,
razmisli o tome što će
drugi misliti o tebi.**

**Ne pretjeruj i ne
predstavljam se lažno jer
bi si time mogao
stvoriti probleme.**

**Preuzmi odgovornost
za ono kako se
predstavljaš.**

**Laganjem o sebi možeš
se dovesti u opasnost.**

**Razmisli kako tvoje lažno
predstavljanje i varanje
na internetu utječe na
tvoju obitelj, prijatelje
i bližnje.**

2.1. Moje *online* susjedstvo

U čemu je problem?

Mi odrasli možemo razmišljati o dječjoj *online*, mobilnoj ili bilo kojoj drugoj tehnološkoj aktivnosti kao o „digitalnome životu“, ali njima je to stvarni život. U njihovu je svijetu povezivanje i međusobna komunikacija tijekom cijelog dana, a ponekad i velikoga dijela noći, sasvim normalna i posve očekivana. Djeca od vrtićkoga doba pa do petoga razreda prolaze munjevitu preobrazbu što se tiče poznavanja i upotrebe digitalne tehnologije. Od igranja igrica na maminu i tatinu mobitelu, preko prvoga klika mišem pa sve do vrlo učestaloga i samostalnoga korištenja internetom, djeca nailaze na mnoge zamke. Vaša je odgovornost zaštiti svoje dijete.

Zašto je to toliko bitno?

Djeca moraju naučiti dobro odabrati kako bi što bolje iskoristila prednosti koje im ta tehnologija pruža. Da bi odabrala pravilno, potrebno im je dobro vodstvo. Ulozi su ovdje vrlo visoki jer njihove tehnološke sposobnosti mogu biti mnogo veće od njihove zrelosti i sposobnosti rasuđivanja. Neograničen pristup informacijama i ljudima može rezultirati bogatstvom informacija i iskustava. Ali također može imati kao posljedicu i pristup neprimjerenu sadržaju i neprimjerenu kontaktu s nepoznatim ljudima. Kao što djeca moraju naučiti kako pravilno jesti, voziti bicikl, plivati, voziti automobil, na sličan način moraju znati kako pravilno i odgovorno živjeti u digitalnome dobu. Njihov uspjeh ovisi o njihovim sposobnostima kreiranja, suradnje i komunikacije s drugima.

Kako pomoći svomu djetetu?

Pronađite ravnotežu. Teško je znati koliko slobode pružiti djetetu. Vi želite da ono istražuje, komunicira i stvara, ali i da bude zaštićeno. Djeca moraju znati kako biti sigurna i odgovorna.

Potičite dijete da vas pita ako mu što nije jasno. Ako ne znate odgovor na svako pitanje, pitajte i educirajte se.

Starija braća i sestre također mogu pomoći. Recite im da vam je potrebna njihova pomoć jer oni možda imaju u tome više iskustva od vas. Pokušajte im objasniti koliko vam je bitna njihova sigurnost i zaštićenost u virtualnome svijetu.

Ne uskraćujte djetetu pristup internetu. Ne samo da ćete prouzrokovati neželjen, suprotan učinak, „jer zabranjeno je voće najslađe“, već ćete djetetu uskratiti važan izvor informacija za učenje i odvojiti ga od prijatelja koji se zasigurno koriste internetom.

Otvorite svoje horizonte. Dijete drukčije doživjava stvari od vas. Vrlo je bitno pokušati razumjeti „njegov svijet“ kako ga ne biste osuđivali, pomozite mu koliko možete da bi dijete u tome svijetu uživalo i iz njega učilo.

K
O
M
U
N
I
K
A
C
I
J
A

2.1. Moje *online* susjedstvo

Savjeti povezani s online komunikacijom

- Kako ste ga učili da ne razgovara s nepoznatima na ulici, tako ga naučite da to ne čine ni *online*. Objasnite mu da na internetu ne mora svatko biti onakav kakvim se predstavlja, a ime kojim se predstavlja, ne mora biti pravo ime.
- Upozorite dijete da nikomu ne daje osobne podatke o sebi, obitelji ili prijateljima, adresi stanovanja, datumu rođenja, korisničkim imenima i lozinkama kojima se koristi, svoje fotografije ili videoisječke, ali i da ne upisuje brojeve kartica bankovnih računa roditelja jer ih druge osobe mogu zloupotabiti. Takvi podatci objavljeni na internetu ili dani nepoznatoj osobi mogu se brzo proširiti i postati dostupni mnogo većemu broju ljudi nego da su objavljeni na velikome oglasu na najprometnijem gradskom trgu.
- Dajte do znanja svomu djetetu da će ga zaštititi i da vam se može obratiti za pomoć čak i kad je učinilo nešto loše.
- Ako je moguće, upoznajte se s *online* prijateljima svoga djeteta i razgovarajte s drugim roditeljima kako biste doznali koje stranice posjećuju njihova djeca.
- Obratite pozornost na komunikaciju koju vaše dijete ostvaruje noću.
- Vaše dijete ima pravo na privatnost, ali je vaša dužnost znati s kim komunicira!

Obiteljske aktivnosti

S vremenima na vrijeme provodite neke zajedničke aktivnosti na računalu. Mnoštvo je aktivnosti koje možete raditi zajedno: od pretraživanja stranica zbog nekih školskih zadataka, raznih istraživanja, dopisivanja s rođinom do igranja igara – zasigurno će svatko naći nešto za sebe.

Zajedničkim snagama donesite pravila za sigurno korištenje računalom. Kad djeca sudjeluju u stvaranju pravila, mnogo ih se lakše i pridržavaju.

Pokažite djetetu neke od svojih stranica koje vi posjećujete i osobe s kojima vi komunicirate i koje informacije s njima dijelite. Na taj će se način s njim još više povezati, a i ono će lakše s vama podijeliti svoje *online* aktivnosti.

Pročitajte i ove članke za više informacija o sigurnoj *online* komunikaciji svoje djece: *15 savjeta za roditelje*, *Savjeti roditeljima za dječje korištenje interneta* i *Dijete na internetu*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

2.2. Pametno s mobilnim uređajima

Kada prvi put kupiti svomu djetetu mobilni uređaj? Treba li ga ono nositi u školu? Što je to pametni telefon? Zašto moje dijete zna o mobilnim uređajima više od mene? Neka od tih pitanja zasigurno muče i vas, dragi roditelji. Pokušat ćemo vam razjasniti neke od tih nedoumica.

Velik broj vas pita se kada svomu djetetu priuštiti mobilni uređaj. Na to pitanje svaki roditelj treba individualno odgovoriti jer se svako dijete razlikuje, ali uvijek treba uzeti u obzir djetetove godine, zrelost, obiteljsku situaciju i općenito odnos koji imate sa svojim djetetom.

Mobilni su uređaji vrlo korisni. Pritom se prvenstveno misli na stalnu povezanost sa svojim djetetom: ono vam je dostupno u bilo kojem trenutku i na bilo kojem se mjestu ono nalazilo. S pomoći mobilnih uređaja mogu se igrati igre, pretraživati internet i biti ukorak s najnovijim tehnološkim dostignućima.

Naravno, postoje i negativne strane mobilnih uređaja. Djeca, a i neki odrasli, previše se koriste svojim mobilnim uređajima koji im, nažalost, postaju na neki način „najbolji prijatelji“. Igranjem igara, pretraživanjem interneta, gledanjem filmova ili glazbenih spotova te uključivanjem na društvene mreže vrlo se lako izgubi osjećaj za vrijeme provedeno na mobitelu. Ljudi se sve više otuđuju jer češće odabiru komunikaciju mobitelom kao zamjenu za komunikaciju uživo. Mobiteli su postali i statusni simbol, pa se djeca često uspoređuju na temelju toga tko ima bolji i skuplji mobitel. To je opet povezano s problemom krađe istih. Nekontrolirano trošenje na mobilnome uređaju može dovesti do novčanih problema, zato je nužno postaviti ograničenja vezana uz potrošnju.

Kad se konačno odlučite na taj korak i date svomu djetetu mobilni uređaj, najbitnije je iskreno i potpuno otvoreno razgovarati o svim tim problemima. Djetetu se treba dati do znanja što dobiva u posjed i koje su sve mogućnosti toga uređaja. Vi, roditelji, trebate biti svjesni da se u današnje vrijeme sve više rabe pametni telefoni (*smartphones*) koji su zapravo mala prijenosna džepna računala. Na njemu se mogu obavljati sve radnje kao i na kućnome računalu.

Kao i za računala, tako i za mobilne uređaje postoje roditeljske zaštite, odnosno programi koji vam omogućavaju određenu kontrolu nad aktivnostima koje dijete radi s pomoći svoga uređaja. Na taj se način može ograničiti vrijeme provedeno na internetu, mogu se blokirati stranice nepoželjnoga sadržaja i donekle sve to kontrolirati.

Ovo su neki od **savjeta** koji vam mogu pomoći kako ne bi došlo do većih problema pri korištenju mobilnim uređajima:

- Postavite okvirno ograničenje vremena i načina upotrebe mobilnoga uređaja.
- Dogovorite se s djetetom kad je poželjno razgovarati mobilnim uređajem, a kad slati poruke.
- Podsetite ga da mobilnim uređajem ne dijeli nikakve osobne podatke s drugim osobama (puno ime i prezime, adresu, OIB, bilo kakve podatke o roditeljima...).
- Savjetujte dijete da komunicira na ljubazan način i nikoga ne vrijeda.
- Podupirite ga da vam prijavi bilo koju uznemirujuću poruku ili poziv koji primi.
- Naučite vi, ali i prenesite svom djetetu, kako blokirati nepoželjne poruke i pozive na mobilnim uređajima.

Obiteljske aktivnosti

Pogledajte i stranice naših mobilnih operatera i njihove savjete o roditeljskoj zaštiti za mobilne uređaje, petz.net.HR/Modul3/poveznice.

2.3. Riječi mogu povrijediti

U čemu je problem?

Fizičko nasilje kao i širenje glasina među djecom, nažalost, nije ništa novo i nešto s čim se niste susreli. Djeca uvijek nađu načina kako biti okrutna jedna prema drugima, a računala, mobiteli i digitalna tehnologija čine nasilje još lakše izvedivima i raširenijima. Djeca se danas koriste svojim mobitelima i računalima kako bi povrijedila, ponizila i maltretirala jedna druge, i to počinju činiti od sve mlađe dobi.

Elektroničko nasilje (*cyberbullying*) svaka je komunikacijska aktivnost putem interneta (uporabom e-pošte, mrežnim stranicama, blogovima), videa ili mobilnih telefona koja služi kako bi se neko dijete ponizilo, zadirkivalo, prijetilo mu se ili ga se teroriziralo na neki drugi način.

Uvijek je cilj **povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način naštetiti djetetu**, bilo u obliku tekstualnih poruka ili videoporuka, fotografija, poziva ili neugodnih komentara. Djeca se nazivaju pogrdnim imenima, govore ružne stvari o drugima, prijete jedna drugima i na taj način dovode da se njihovi vršnjaci osjećaju neugodno ili uplašeno.

Lakši pristup digitalnoj tehnologiji omogućio je djeci različite mogućnosti komunikacije – za pristojnu, ali i za nekorektnu, štetnu komunikaciju. Elektroničko nasilje posebno je uznemirujuće jer je konstantno, neizbjegno i vrlo javno. Može se dogoditi u bilo koje vrijeme – u školi ili kod kuće i može uključivati brojne skupine djece. Kombinacija smjelosti, anonimnosti i želja da ga se doživi *cool* može potaknuti dijete, koje u normalnim uvjetima ne bi reklo ništa loše licem u lice, da krene u internetsko zlostavljanje nekoga. Mlađa djeca to mogu činiti kako bi privukla pozornost vjerojatno misleći kako će postati popularna ili zato što žele izgledati jača nego što uistinu jesu, pa će ih se drugi bojati. Uvjereni su, kako se to događa na internetu, da mogu proći nezapažena od strane roditelja i učitelja.

Zašto je to važno?

Elektroničko nasilje rastući je problem kod mlađih. Sve mlađa djeca počinju komunicirati *online* i istodobno istraživati reakcije drugih ljudi. Primjerice, dijete koje će poslati nepristojnu poruku zasigurno ne može u potpunosti razumjeti kako će ta osoba reagirati na tu poruku. No štetnu informaciju objavljenu na internetu izuzetno je teško ukloniti, a svatko ju može vidjeti. Zamislite da se javno ponizite pred svima koje poznajete. Takvo ponašanje obično se događa kad odrasli nisu u blizini. Stoga roditelji i učitelji često mogu uočiti samo tjeskobu i depresiju koje su posljedice povrijeđenosti ili zlostavljanja djece. Vi možete pomoći tako što ćete postati svjesni problema, naučiti kako prepoznati znakove upozorenja nasilničkoga ponašanja i pomoći djetetu da shvati kako biti uljudno prema drugima *online*.

Što obitelj može učiniti?

U razgovoru s djetetom usporedite u čemu je *online* komunikacija različita od izravnoga razgovora. Potaknite dijete na zaključak da je možda lakše nešto reći *online* nego osobno, i to ponekad može biti dobro, ali ponekad i stvoriti problem. Vježbajte pisanje poruke ili *online* komunikaciju s prijateljima. Budite primjer svomu djetetu, naučite ga kako komplimentirati ljudima i kako izbjegći nepristojne riječi ili neprimjerena ponašanja. Istaknite da je važno podupirati druge, i u stvarnome svijetu i u virtualnome. Raspravite načine na koje može podržati prijatelje koji su žrtve nasilja i kako prijaviti neprimjereno ponašanje koje uoči na internetu.

2.3. Riječi mogu povrijediti

Ovo su neka pravila kojih bi se moralo pridržavati pri *online* komunikaciji:

- Poštuj privatnost drugih ljudi kad si *online*: ni o kome ne širi glasine, ne dijeli informacije kao ni fotografije bez dopuštenja osobe na njoj.
- Poštuj tuđi virtualni prostor: ne gledaj u nečije dokumente ili računalo.
- Nastoj ne isključivati ljude kako u stvarnome životu, tako ni u virtualnome.
- Ne pokušavaj okretati ljude jedne protiv drugih; kad od nekoga činiš nasilnika, to je isto kao da si i sam nasilnik.
- Slijedi pravila iz stvarnoga života u virtualnome svijetu: ne piši nikada nekomu ono što mu ne bi mogao reći u lice. Ako imaš potrebu nešto napisati kad si ljut, prije toga dobro razmisli.

Savjeti za sigurniji internet

Ograničite virtualno druženje. Budući da postoji više rizika za nasilničko ponašanje na mjestima gdje djeca otvoreno komuniciraju, izbjegavajte otvorene i slobodne *chat* stranice i tražite one koje nude preporučene ili sigurne *chat* mogućnosti.

Objasnite osnove dobrog ponašanja na internetu. Podsjetite dijete da biti zao, lažljiv ili odavati tajne boli – i u virtualnome i u stvarnome životu. Ne zaboravite pohvaliti dijete kad se pristojno ponaša.

Podsjetite dijete da ne dijeli lozinke sa svojim prijateljima. Čest je način internetskoga zlostavljanja kad djeca dijele lozinke, prijavljuju se na račun drugoga djeteta i predstavljaju kao ta osoba. Djeca se mogu zaštititi spoznajom da su lozinke strogo privatne, a oni bi ih trebali dijeliti samo s roditeljima.

Pobrinite se da razgovara s nekim (čak i ako to niste vi). Dijete treba reći roditelju, učitelju ili pouzданoj odrasloj osobi ako je žrtva nasilja na internetu. Recite djetetu da to nije tužakanje, nego zauzimanje za sebe.

Savjetujte ga o tome kako se nositi sa zlostavljanjem na internetu. Iako može biti u iskušenju, neka se nikada ne osvećuje nasilniku. Dijete može zaustaviti nasilje ne reagirajući na nasilnika. Također ga podsjetite da sačuva dokaze nasilja.

Uspostavite pravila za nasilničko ponašanje. Ako je vaše dijete zlonamjerno ili ponižava drugu osobu, razmislite o oduzimanju telefona, računala i ostalih povlastica i razgovarajte o tome što to znači imati poštovanje prema drugima, uputite na pristojnu i korektnu komunikaciju.

Obiteljske aktivnosti

Pokušajte s djetetom u obliku stripa prikazati dvije priče o *online* komunikaciji: jednu kao primjer nekorektne komunikacije, a drugu kao primjer pristojne i dobromjerne komunikacije.

Pročitajte članak *Savjeti za poboljšanje internetske komunikacije*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

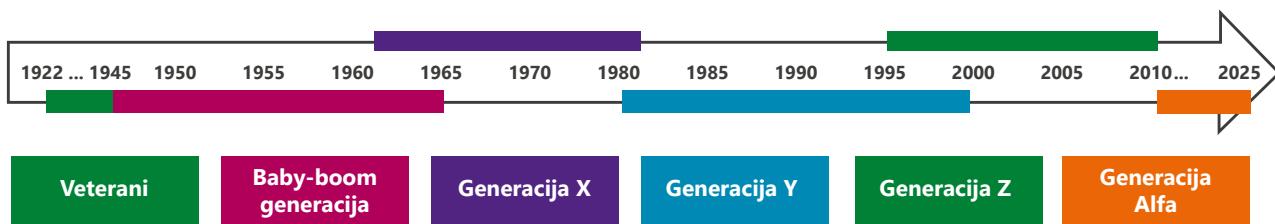
K
O
M
U
N
I
K
A
C
I
J
A

2.4. Z-generacija

Jeste li se kad osjećali kao da ste vi i vaše dijete s dvaju različitih planeta? Znate li zbog čega se to događa?

Različita znanstvena dostignuća i nove tehnologije, društveno-politička zbivanja i trendovi donijeli su promjene u načinu života i razmišljanja ljudi tijekom godina. Uz globalizaciju, znatno se ubrzala smjena staroga i novoga, stoga se javila i sve veća razlika među generacijama. Sve navedeno razlog je poneke netrpeljivosti i nerazumijevanja između vas i vašega djeteta. Vi i vaše dijete pripadate različitim generacijama ljudi i zbog toga postoje velike razlike. Na osnovi vremenskih razdoblja razlikujemo: *veterane, baby-boomerse, generaciju X, generaciju Y, generaciju Z ili „Iphone generaciju“ te najnoviju generaciju alfa.*

Vi ste vjerojatno pripadnici *generacije X* ili rane *generacije Y*, vaši roditelji pripadaju *baby-boom generaciji*, dok su vaša djeca pripadnici *generacije Z* ili najnovije *generacije alfa*.

U *baby-boom generaciju* spadaju osobe rođene između 1943. i 1960. godine (nakon 2. svjetskog rata). Još uvijek su oni na rukovodećim pozicijama u državnim tvrtkama. Vole titule i status, navikli su na radnička prava i izravni su.

U *generaciju X* spadaju osobe rođene između 1960. i 1980. godine. Danas su oni vodeća generacija. Nalaze se na glavim pozicijama u privatnim tvrtkama, natjecateljskoga su duha, individualci, fleksibilni, naviknuti živjeti na kredit. Ne vole stroga pravila i obitelj im je važnija od posla. Tijekom života naučili su komunicirati u realnome svijetu, bez digitalnih tehnologija, stoga su maštovitiji od budućih generacija jer su se igrali igračkama koje su izrađivali sami.

U *generaciju Y ili „digitalnu generaciju“* spadaju osobe rođene između 1980. i 2000. godine. Odrastanje im je obilježio internet, *reality* programi i *talk showovi*. Više vole videoigre i DVD-ove nego televiziju i filmove. Odrasli su u visokotehnološkome okružju, teže za slobodom i fleksibilnošću, ne vjeruju masovnim medijima i osjećaju da ne postoji samo jedan pravi odgovor. Aktivni su 24 sata dnevno, vole putovanja, karijeru i priznanje za svoj rad.

U *generaciju Z* spadaju osobe rođene između 2000. i 2010. godine. Ta je generacija ovisna o tehnološkim i informatičkim dostignućima. Međusobno najbolje komuniciraju internetom, a njihove su igračke mobiteli i računala. Odrastaju brže i počinju učiti ranije jer su od znanja udaljeni samo nekoliko „klikova mišem“. Poznati su i pod nazivom „bežična, hiperpovezana generacija“. (Opisi navedenih generacija nastali su kao rezultat istraživanja u SAD-u.)

Pogledajte video *Elektronički život*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

2.4. Z-generacija

Velika razlika vidljiva je u načinu komunikacije i zabave među ljudima. Nekada ljudi nisu imali mobilne telefone, računala i internet, bili su slabije dostupni, ali su se ipak često viđali i družili. Nisu tako brzo i jednostavno bili informirani o događanjima na drugoj strani svijeta. Djeca su bila komunikativnija i maštotitija, više su vremena provodila na otvorenome s prijateljima i sama su smisljala igre i izrađivala igrăčke kako bi se imala čime igrati. Danas djeca sjede za računalom i neprekidno su *online*. Ne znaju za život bez Skypea, Facebooka, YouTubea, imaju stotine virtualnih prijatelja i najbolje komuniciraju internetom. Današnjoj djeci nedostaje socijalnih vještina. Takve osobe nazivamo *generacijom Z*.

Digitalni nam mediji omogućavaju:

- mobilno telefoniranje
- slanje e-pošte
- audiokomunikaciju i videokomunikaciju na Skypeu, Lyncu...
- dopisivanje, komentiranje, *lajkanje* na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Ask.fm)
- snimanje i dijeljenje fotografija i videa na internetu
- označavanje nekoga na fotografijama
- prijavljivanje na nekoj lokaciji
- igranje *online* igara
- gledanje filma, utakmice ili koncerta...
- pisanje prezentacije
- slušanje glazbe
- čitanje *online* vijesti
- posjećivanje portala (Google, YouTube, Wikipedija, Yahoo!, MSN...)
- stvaranje vlastitih audioradaka ili videouradaka.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte sa svojim djetetom o razlikama koje postoje između vas. Recite mu da ga razumijete, pokažite da vam je bitno njegovo mišljenje, da ga poštujete. Neka shvati da mu niste neprijatelj, već stalan oslonac. Važno je da ste svomu djetetu uzor, da vas ono poštuje. Svakodnevno radite na međusobnome odnosu, njegujte ga. Rješavajte probleme razgovorom.

Pročitajte članak *Generacija X upravlja svijetom, a Y-i postaju novi pokretači, petznet.HR/Modul3/poveznice*.

K
O
M
U
N
I
K
A
C
I
J
A

2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba

Pogledajte film *Elektronički život*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

Treba li djeci zabraniti pristup digitalnim medijima ili ne?

Digitalni mediji pružaju nam jednostavan, učinkovit i jeftin način razmjene informacija, stoga su postali neizostavan dio svakodnevnoga rada i odmora velikoga broja ljudi. Svojom aktualnošću, brzinom i mnoštvom različitih korisnih informacija olakšavaju učenje, omogućavaju brzu i jednostavnu komunikaciju s velikim brojem ljudi, nude zabavu i opuštanje igranjem online igara, slušanjem glazbe, gledanjem zabavnih videosadržaja i smiješnih fotografija, pružaju mogućnost brzoga informiranja čitanjem različitih portalova, kao i otkrivanje novih talenata. Roditeljima najbitnija dobra strana digitalnoga doba jest učenje i stjecanje znanja primjenom digitalnih medija, jer danas je takav način učenja sve popularniji, zanimljiviji i poticajniji za većinu djece.

No digitalni mediji nisu uvijek bezazleni. Njihovim korištenjem djeca (ali i odrasli) izložena su različitim opasnostima. Najčešće teškoće i opasnosti s kojima se susreću jesu preplavljenost golemlim količinama različitih informacija, teškoće pri procjeni istinitosti i važnosti pojedinih sadržaja i podataka, korištenje digitalnim medijima kao zamjena za druženja u stvarnom svijetu, nasilje na internetu, tj. prijeteće ili ucjenjujuće poruke, uzneniravanje, vrijedanje, širenje neistina, objavljivanje privatnih podataka, montaže, seksualno uzneniravanje i slično, kao i provođenje ogromne količine vremena na internetu.

Dob djece koja se aktivno koriste digitalnim medijima i svakodnevno surfaju internetom sve je niža i niža, a opasnosti na koje dijete može naići, naivno pregledavajući internet, vrebaju iz svakoga kuta, posebice sa stranica koje su sadržajima namijenjene odraslima.

Istraživanje u 27 zemalja EU-a, u Norveškoj i Islandu iz 2011. ističe da većina malih Europljana, koji nađu na neki težak problem, razgovara s roditeljima tek kad nema drugoga izlaza.

Ove je poteškoće moguće izbjegići ili riješiti učenjem i razvijanjem vještine uspješnoga korištenja digitalnim medijima.

2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba

Dobre strane digitalnoga doba:

1. Vrlo se lako može doći do različitih informacija (*online* novine i različiti portalni: Google, YouTube, Wikipedija, Yahoo).
2. Mnogo toga može se naučiti koristeći se internetom (rješavanje školskih zadaća i projekata korištenjem *online* knjižnice i baze obrazovnih sadržaja: Google Books, Google Znalac, e-knjiznica.carnet.hr, elektronickeknjige.com, Wikipedija, YouTube te učenje stranih jezika korištenjem *online* škola stranih jezika).
3. Može se lako komunicirati i družiti s prijateljima i rođacima koji žive daleko putem društvenih mreža i različitih pričaonica (Facebook, Twitter, Skype, Lync, Forum.hr).
4. Može se opustiti i zabaviti gledanjem filmova, utakmica ili koncerata te čitati o omiljenim osobama: YouTube, djecamedija.org.
5. Može se zabavljati igrajući videoigre.
6. Mogu se stvarati vlastiti audiouradci ili videouradci.
7. Na internetu se vrlo lako mogu dijeliti različiti sadržaji što omogućava otkrivanje novih talenata (velik broj ljudi može vidjeti snimku nekoga tko lijepo pjeva, svira...).
8. Može se učiniti dobro djelo i pomoći nekomu sudjelovanjem i podržavanjem humanitarnih akcija.
9. Projekti u školi mogu biti mnogo zabavniji i zanimljiviji ako se primijeni tehnologija.
10. Internet omogućava brzo i jednostavno reklamiranje proizvoda ili usluga.

Loše strane digitalnoga doba:

1. Na internetu se mogu primiti različite negativne poruke i sadržaji koji mogu povrijediti, ismijati i nanijeti bol.
2. Često se ljudi skrivaju iza lažnih profila, pa nikad nismo sasvim sigurni s kim komuniciramo i kakve su njegove namjere.
3. Kad su anonimni, ljudi su hrabri i mogu reći neprimjerene stvari.
4. Negativne informacije o nekome fotografije ili video neprimjerena sadržaja) na internetu se šire velikom brzinom.
5. Provodeći vrijeme na internetu, manje se vremena provodi s drugima komunicirajući licem u lice.
6. Ako korisnički računi, elektronička pošta i profili nisu dovoljno dobro zaštićeni, netko ih vrlo lako može zloupotrijebiti hakiranjem tako da neovlašteno pristupi podatcima i ukrade, a potom ih ukratkome roku pošalje velikom broju ljudi ili u tuđe ime pošalje negativne poruke i sadržaje.
7. Zbog nepažnje ili neznanja česte su prijevare pri *online* kupnji.
8. Ljudi mogu postati ovisni o digitalnim medijima.
9. Sve što radimo na internetu, tamo ostaje trajno.

K
O
M
U
N
I
K
A
C
I
J
A

2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba

Opasnosti digitalnoga doba:

Cyberbullying → svaka komunikacijska aktivnost internetom (uporabom elektroničke pošte, mrežnih stranica, blogova, društvenih mreža, videa) ili mobilnih uređaja koja služi kako bi se nekoga ponizilo, zadirkivalo, prijetilo mu se ili zlostavljalo na neki drugi način.

Sexting → slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija najčešće mobilnim uređajima.

Trolling → *online* uznemiravanje na forumu, *chatu* ili blogu kad osoba namjerno šalje uznemirujuće poruke koje vrijeđaju ljude i nanose im bol.

Phishing → mrežna krađa identiteta koja korisnika navodi na otkrivanje korisničkoga imena i lozinke u svrhu krađe novca s bankovnoga računa ili za provalu u e-poštu žrtve.

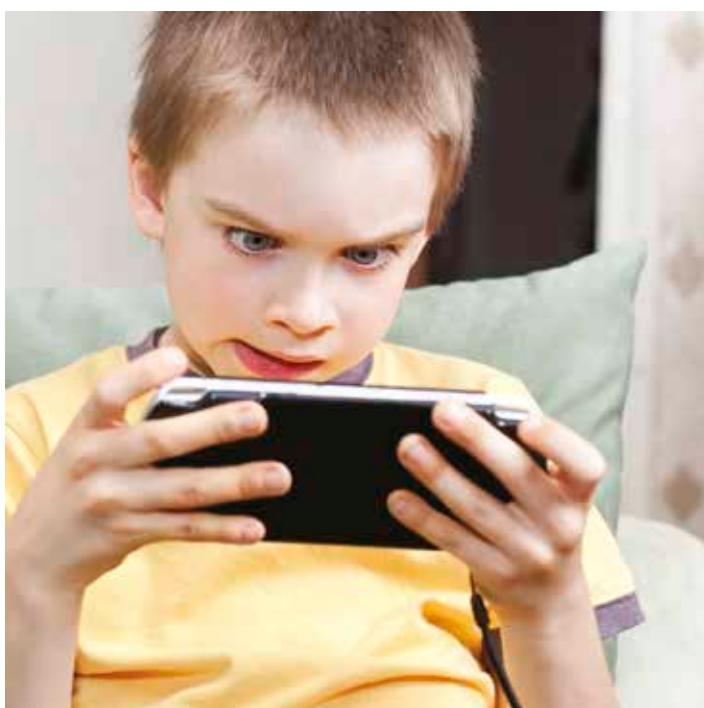
Grooming → mamljenje djece radi seksualnih potreba.

Happy slapping → grupa napada osobu i snima nasilje mobilnim uređajem ili kamerom.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte sa svojim djetetom o njegovim aktivnostima pri upotrebi digitalnih medija: doznaјte koje stranice posjećuje, s kim se dopisuјe, je li upoznala/upoznao neke nove prijatelje i slično. Potrebno je otvoreno razgovarati o opasnostima koje se skrivaju na internetu. Svoje dijete postupno uvodite u samostalno snalaženje prostranstvima interneta i naučite ga što je ispravno, a što neprihvatljivo.

Pročitajte članke *Zaštitimo djecu* i *Opasnosti na internetu*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

3.1. Kopiranje ili krađa

Vaše dijete digitalni je građanin koji se računalom koristi možda bolje i od vas te poznaje i iskorištava sve mogućnosti interneta: zabavu, obrazovanje, informiranje, komuniciranje... No nemojte biti sigurni da je ono upoznato sa svim ograničenjima i opasnostima na koja tada može naći.

Neznanje ga može skupo stajati i stvoriti njemu i vama velike probleme. Djeca svakodnevno pišu referate, članke, blogove, izrađuju plakate ili prezentacije, snimaju videa i slično i pritom se koriste različitim pisanim materijalima, fotografijama i videoisjećima. Problem je taj što ne razmišljaju odakle sve te informacije na internetu, jesu li besplatne i tko je njihov izvorni autor te imaju li se uopće pravo njima koristiti ili je za to potrebna neka vrsta dozvole.

Mnogi materijali na internetu imaju zaštitu, što znači da su kreativan rad svoga autora. To možemo usporediti sa slikarom i slikom: svaki slikar svojim potpisom daje oznaku slici koju je naslikao. Time je ta slika njegov autorski rad.

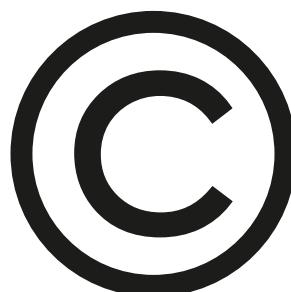
Autorski rad svaki je kreativni rad kojemu je autor poznat (ime i prezime autora, datum nastanka djela ili njegove objave). Autorstvo se u realnome svijetu dokazuje potpisom autora.

Autorsko pravo je pravo koje štiti prava stvaratelja (slikara, kipara, književnika, glazbenika, znanstvenika...) nekoga kreativnog rada, tako da osoba koja želi kopirati, dijeliti ili koristiti se tim radom mora tražiti dopuštenje za to. Većina toga što se nalazi na internetu, a može se kopirati, lijepiti, preuzimati ili dijeliti, zaštićena je autorskim pravom.

Pogledajte video [Čije je ovo?](#), [petzanet.HR/Modul3/poveznice](#).

Navedeni video govori o odgovornome ponašanju pri korištenju tuđim kreativnim radom na internetu. Bitno je potaknuti dijete na razmišljanje o autorskom pravu i načinima odgovornoga postupanja s tuđim kreativnim radom.

Autorstvo kreativnih radova u digitalnome obliku, osim imena i prezimena autora te datuma nastanka ili njegove objave, dokazuje se tzv. *copyright* znakom. Ako se želimo koristiti takvim radom, potrebno je tražiti dopuštenje izvornoga autora, u protivnome bismo mogli biti kažnjeni.

3.1. Kopiranje ili krađa

Copyright znak je oznaka autorstva nekoga kreativnog rada objavljenoga na internetu.

Pri upotrebi materijala s interneta potrebno je:

1. provjeriti tko je autor
2. dobiti dopuštenje za korištenje
3. navesti ime autora
4. kupiti materijale (ako je potrebno)
5. koristiti se njima odgovorno.

Dijete treba upozoriti na oprez pri preuzimanju tuđega kreativnog rada bez navođenja izvornoga autorstva. Kad se koristi tekstrom, fotografijama, audioisjećcima ili videoisjećcima s interneta, vrlo je bitno provjeriti tko je autor preuzetih materijala i tražiti dopuštenje za korištenje.

Plagiranje je čin prisvajanja ili kopiranja tuđega pisanog, umjetničkog ili drugog kreativnog rada za svoj vlastiti, bilo djelomice ili u cijelosti, bez navođenja izvornoga autorstva ili izvornika.

Pravedno korištenje (fair use) je pravo korištenja manje količine nekoga autorskog rada zaštićenoga autorskim pravima bez dopuštenja.

Još je jedan oblik neodgovornoga ponašanja na internetu: namjerno i neovlašteno umnožavanje i distribuiranje tuđega autorskog rada. Djeca često skidaju videosadržaje (filmovi), audiosadržaje (glazbeni uradci, tj. pjesme), videoigre i sl. Ako ne traže dopuštenje za svoju aktivnost, to se naziva krađa.

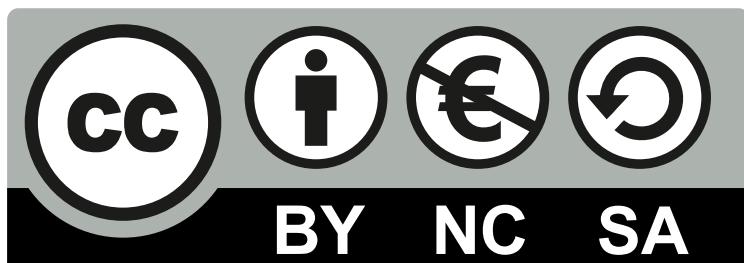
Piratizacija je svaka neovlaštena upotreba (krađa) zaštićenoga autorskog djela preuzimanjem ili kopiranjem s ciljem prodaje i zarade, a bez odobrenja autora toga djela.

Piratski proizvod neovlašteno je umnožen primjerak djela zaštićenoga autorskim pravom.

Piratizacija se događa na internetu kad osoba neovlašteno preuzima („skida“) igre, filmove, glazbu, fotografije i sl. Često je kvaliteta piratskih proizvoda lošija od originala, ali su oni i mnogo jeftiniji.

3.1. Kopiranje ili krađa

Piratizacija ima vrlo negativne posljedice. Naime, ako se ne proda dovoljan broj kopija kojega digitalnog autorskog rada, npr. videoigre, iduće igre neće biti. Neće više biti moguća ni piratizacija jer nema originala. A originala nema jer nema razvojnoga tima. Razvojnoga tima nema jer nema novca za njegovo plaćanje. Novca pak nema jer se najveći broj kopija distribuirao piratskim kanalima. Takvi su postupci ilegalni, a time i kažnjivi (novčana ili zatvorska kazna), pa je zato važno promišljeno i odgovorno postupati pri preuzimanju materijala s interneta. Nužno je razgovarati s djetetom i objasniti mu što se može dogoditi ako se ne bude pridržavalo pravila za korištenje tuđim autorskim radom.

Na ovoj internetskoj stranici upoznajte Creative Commons licence koje štite autorski rad:
creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/hr/.

Creative Commons (CC) američka je neprofitna organizacija koja se zasniva na tome da proširi raspon kreativnih radova dostupnih drugima da se legalno koriste i dijele.

Creative Commons licenca je vrsta ugovora koji štiti određeni autorski rad. Autorski je rad zaštićen autorskim pravom i ponuđen pod uvjetima licence, što znači da kad se koristi određenim autorskim radom, prihvata se i pristaje na uvjete i odredbe koje sadržava licenca. Svako korištenje autorskoga rada koje odstupa od dopuštenoga licencem zabranjeno je.

search.creativecommons.org/?lang=hr – internetska je stranica tražilice na kojoj se možete, zajedno sa svojim djetetom, slobodno koristiti slikama, videima, glazbom, medijskim i mrežnim sadržajima te ih kopirati, lijepiti, preuzimati, preoblikovati, dijeliti...

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte sa svojim djetetom o važnosti odgovornoga ponašanja pri preuzimanju različitih materijala na internetu. Naučite ga da cijeni i poštije tuđi kreativni rad. Upozorite ga i na posljedice koje se mogu dogoditi ako ne poštuje uvjete licence koja štiti autorski rad i određuje uvjete njegova korištenja.

3.2. Ovo je moje

Još od najmanjih nogu svoga „mališana“ susrećete se s izjavom: „Ovo je moje!“ Dijete na taj način prisvaja stvari i dobro čuva ono što je njegovo. Mnogo ste se puta borili s djjetetom da posudi igračku lvi u vrtiću govoreći: „Pa ipak je on tvoj prijatelj.“ Na taj način djeca uče dijeliti, to je vrlina koju uvijek trebamo njegovati. Zar uvijek? Zar svugdje? Ne!

„Mališan“ više i nije tako malen, možda vas je i prerastao. Osim što su fizički otišli u visinu, i računalnim programima barataju kao da su se s njima rodili. Još jučer su se njihova umjetnička djela nalazila na vašim dokumentima i zidovima. Poslije su razni formati papira bili prikvačeni magnetičima za hladnjake, a sada njima ukrašavate pozadinu na osobnome računalu. Mnoge ste od njih i podijelili bakama, kumovima, prijateljici, susjedi.

Postoje razni programi kojima se na računalu može umjetnički izražavati. Djeci su zanimljiva jer nude brojne mogućnosti, a i djeca su u ovoj dobi još uvijek djeca i igranje im je još uvijek najdraža aktivnost. Jedan je od takvih programa *Paint* ili Bojenje. Ako imate osobno računalo i zanima vas kako taj program radi, otvorite ga i sami se poigrajte. Dajte mašti na volju i stvarajte. Pitajte svoje dijete za pomoć ili još bolje: napravite obiteljski portret (mama, tata, seka, ja i pas) u malo drukčijem izdanju. Ima djece koja su nadarena i u mnogim drugim područjima, npr. dobro pišu pjesme ili izvrsno fotografiraju. Možda ćete biti toliko oduševljeni da ćete opet htjeti (ovaj put i ono zajedničko) umjetničko djelo podijeliti s drugima, prijateljima i obitelji ili sa širom javnošću? Možete autorski rad objaviti na profilu društvene mreže ili poslati prijateljima elektroničkom poštom.

Za koji god se oblik objavljuvanja odlučili, jednu stvar uvijek valja imati na umu. Svaki autorski rad potrebno je obilježiti. U nekome njegovu dijelu navede se ime i prezime (nadimak), godina i mjesto nastanka (može i ne mora). Ako se radi o pjesmi napisanoj rukom, potpis je uvijek autentičan, dok se ne dokaže suprotno. Kako dokazati svoj digitalni potpis? Ne morate izmišljati kojekakva teško pamtljiva imena. Pokraj svoga imena ili imena djeteta dovoljno je dodati simbol *autorskoga prava na djelo* © ili *copyright* znak.

Creative Commons licence također nude jednostavan način kako dopustiti uporabu vašega djela. O njima možete više doznati na stranici creativecommons.org/licenses/?lang=hr.

Možda se sad pitate čemu sve to, ali osim krađa novčanika, automobila, identiteta... kradu se i autorska djela. Vjerujemo da ne biste bili baš jako sretni kad biste jednoga dana ugledali fotografiju koju je snimilo vaše dijete postavljenu negdje na javnome mjestu, a da vas nitko nije tražio za dopuštenje. Ili da netko uglazbi riječi pjesme koju je napisalo vaše dijete (ili možda vi sami)? Autorska prava zaštitit će vas upravo od takvih neželjenih situacija. Zato svakomu dajte do znanja što je vašega djeteta djelo i ne dopustite da to iskorištava bez vašega dopuštenja.

4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?

Tehnologija u današnje vrijeme djeci omogućava komunikaciju, međusobno dijeljenje podataka, igranje *online* igara te pristup mnogobrojnim podatcima. Vrlo je važno da dijete kad uđe u digitalni svijet zna u njemu zaštiti svoje podatke. Bez obzira radi li se o elektroničkoj pošti, društvenoj mreži, igri ili čak bankovnome računu – bez dobre lozinke svatko im može pristupiti i umjesto njih ili za njih iskorištavati dostupne informacije.

Bitno je znati da danas više nije dovoljno staviti računalo u dnevnu sobu (ako dijete posjeduje mobilni uređaj kojim mu je pristup mreži omogućen bilo gdje) ili zabraniti pristup internetu kako bismo zaštitili dijete. S djetetom je važno razgovarati, steći njegovo povjerenje, graditi ga otpočetka kako bi shvatilo da ste mu potpora i dobar saveznik. Tad će mu biti normalno da kao roditelji znate njegove lozinke. Zato je nužno upoznati se s nekom od ključnih riječi kao što su *spam, junk, phishing...* kako biste razumjeli važnost sigurnosti i zaštite u digitalnome okružju.

Nerijetko se događa da djeca znaju više od roditelja, zato se usavršavajte i nadograđujte svoju informatičku pismenost kako biste bili ukorak s razvojem tehnologije.

Na taj će način (radi sebe) znati zašto je važno imati dobru lozinku te ju takvu znati stvoriti. Znat će poučiti svoje dijete kako da i ono stvori svoju lozinku i zaštiti svoje osobne podatke. Ako nemate dobru lozinku, i igranje „bezazlene igre“ može biti opasno, što djeca možda ne shvaćaju.

Oštećenje diska, krađa identiteta ili zlostavljanje putem interneta tad postaju velik problem s kojim se susreću roditelji i djeca. Zato, baš kao i u realnome svijetu, dijete mora naučiti čuvati svoju „imovinu“ i znati komu je može povjeriti, a komu ne smije.

Koji je vaš zadatak kao roditelja?

Poučite ih pravilima pri stvaranju lozinke:

- koristiti minimalno osam znakova
- ne koristiti se privatnim podatcima (ime i prezime, broj telefona, datum rođenja, nadimak, ime ljubimca...) kao lozinkom
- izbjegavati gramatički točne riječi i izraze iz rječnika – sve riječi i izrazi koji su dostupni u rječnicima nisu idealne lozinke, stoga se preporuča korištenje „neobičajenih“ kombinacija riječi
- koristiti se velikim i malim slovima, brojkama i simbolima, npr. upotrijebiti \$ umjesto S, 1 umjesto L ili se koristiti znakovima &, % (primjer slabe lozinke: \$ilvija; primjer sigurne lozinke: Mp\$ilvjso – skraćeno od *Moja prijateljica Silvija je super osoba.*)
- nova se lozinka treba razlikovati od ranije korištenih.

Kod stvaranja sigurnih lozinki dobro je koristiti se imenom omiljene pjesme, sportaša, naslovom knjige, filma i sl. te ih skratiti koristeći se samo prvim slovima, odnosno zamjeniti neka slova simbolima ili brojkama, npr. omiljene grupe i pjesme (Psihomodo pop: Kad sam imao 16).

Sigurna lozinka → Pmp:Ksi16

Slaba lozinka → Psihomodo

4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?

Riješite zajedno radni listić *Sigurne lozinke*, petz.net.HR/Modul3/poveznice, koji vam može pomoći pri stvaranju vlastite sigurne lozinke.

Jednom dobro stvorena lozinka sigurna je zaštita od krađa i provala. Međutim, ne zauvijek. Zato je dobro pridržavati se i nekih savjeta za zaštitu lozinke:

- **nikad ne povjeravati svoju lozinku nikomu** – osim roditeljima ili skrbnicima (ne povjeravati ju ni prijateljima ni kad je riječ o vrlo dobrim prijateljima, on lozinku može odati drugima ili ju zlouporabiti)
- **ne koristiti se samo jednom lozinkom** – moguće je da netko radeći, s osobom, vidi lozinku i moći će pristupiti svim vlasnikovim računima na drugim stranicama
- **stvoriti lako pamtljivu lozinku, ali koju će drugi teško pogoditi**
- **razmišljati prije klikanja** – valja biti vrlo oprezan pri klikanju na poveznicu koja traži registraciju („logiranje”), promjenu lozinke ili kakvu drugu privatnu informaciju
- **zaštititi svoje računalo** – najbolja lozinka na svijetu neće koristiti ako tko gleda dok ju vlasnik upisuje ili ako se zaboravio odjaviti s računala (koristiti se najnovijim programima za zaštitu od virusa).

Stvaranje novih lozinki može biti zabavno, stoga ih stvarajte zajedno, smišljajte kreativne lozinke koje neće biti teško zapamtiti.

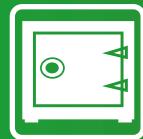
Da biste provjerili koliko je vaša lozinka sigurna, provjerite ju na ovoj stranici: howsecureismypassword.net. Potrebno je samo upisati svoju lozinku i program će provjeriti jačinu lozinke. Kad program promijeni boju u crveno, lozinka je preslabu, kad ju promijeni u narančasto, malo je bolja, a kad promijeni u zeleno, lozinka je jaka i vrlo ju je teško otkriti.

Možete zajedno s djjetetom provjeriti jačinu svoje i njegove lozinke rješavanjem radnoga listića *Sigurnosna provjera lozinke*, petz.net.HR/Modul3/poveznice.

I ne zaboravite: razgovarajte s djjetetom o sigurnome korištenju internetom i pristupanju stranicama na kojima se traže korisnička imena, lozinke, osobni podatci.

Pročitajte i članke: *Sigurnost na internetu: Čuvaj lozinku kao zjenicu oka svog, Zaštitite privatnost na Facebooku, Zaštiti osobne podatke i Što kada se problem pojavi?*, petz.net.HR/Modul3/poveznice.

4.2. Poštuј svoje i tuđe osobne podatke

U čemu je problem?

Mnogima među vama novi internetski alati postali su dio života, a i vaša ih djeca upotrebljavaju za razgovor, *surfanje*, objavljivanje, igru i učenje. Većina djece koristi se internetom bez napora i lako se prilagodi svim novim uređajima kojima se povezuju. Internet je postao jedan od najmoćnijih alata za povezivanje s postojećim prijateljima i za stjecanje novih. Mnoga djeca, međutim, nisu svjesna kako se neka aktivnost na internetu može odraziti na njihovu privatnost.

Zašto je to važno?

Djeca se od najranije dobi moraju učiti kako dobro odabrat da bi se na pravilan i primjereno način koristila tehnologijama koje su im na raspolaganju. Da bi naučila pravilno odabrat informacije koje će dijeliti, djeca trebaju roditeljske savjete i usmjeravanje jer nove tehnologije nadilaze dječje vještine, zrelost i sposobnost rasuđivanja. Kao što ste djecu naučili jesti i plivati ili pozdravljati, tako ih trebate naučiti kako biti odgovoran i poštovati druge u digitalnom svijetu. Vi ih morate uputiti kako digitalne medije primjereno upotrebljavati za stvaranje, suradnju i komunikaciju s drugima.

Što možete učiniti?

U nastavku je deset savjeta koji će pomoći smanjiti rizike od zlouporabe osobnih podataka vašega djeteta dok mu dopuštate da slobodno vrijeme provodi na internetu.

1. Razgovarajte sa svojim djetetom.

Važno je znati koje mrežne stranice vaše dijete često posjeće i kojim se uređajima služi kad se povezuje na internetom. To će vam pomoći da doznate koje osobne podatke može dijeliti. Tehnologija se mijenja vrlo brzo i mnoga su djeca ispred odraslih u njihovu korištenju. Razgovarajte s djetetom o njegovim aktivnostima na internetu i nastojte držati korak s onim što radi i što ga zanima.

2 . Isprobajte.

Svoju roditeljsku brigu preselite i u digitalni svijet. Nije dovoljno znati kojim se mrežnim stranicama i uređajima dijete koristi. Da biste shvatili koje osobne podatke dijeli, trebali biste znati kako se njima koristi i što može doživjeti. Dakle, isprobajte obiteljsku *web*-kameru, ako ju imate, igrajte *online* igre koje dijete voli, stvorite profil na društvenim mrežama kojima se često koristi i preuzmte neku glazbu. Teško je odrediti koliko slobode dati djetetu u internetskome svijetu. Kako rastu, djeca žele sve više privatnosti i nezavisnosti, ali prije svega vi morate biti sigurni da dijete zna kako biti sigurno prije nego što ga pustite bez nadzora.

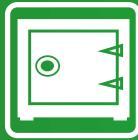
3. Držite korak s tehnologijom.

Mnogi mobilni uređaji, poput pametnih telefona, tableta i igračih konzola, mogu se spojiti na internet. Nije nebitno kakav uređaj vaše dijete ima: može li igrati samo igru ili upotrebom interneta može dijeliti osobne informacije.

4. Naglasite važnost zaštite mobilnih uređaja.

Razgovarajte sa svojim djetetom o važnosti zaštite uređaja lozinkom, jer sadržava njegove osobne podatke. Dospije li uređaj u krive ruke, može doći do neugodnih ili čak zlonamjernih videa ili slika objavljenih na internetu.

SIGURNOST

4.2. Poštuј svoje i tuđe osobne podatke

5. Podsetite dijete da ono što objavljuje na internetu nije uvijek privatno.

Vaše dijete treba shvatiti da nakon što objavi sadržaj na internetu, više neće imati kontrolu nad njim. Sadržaj može biti prosljeđen, kopiran i zaliđen, preuređen, ispisani ili spremljen – može ostati *online*, u nekome obliku, moguće zauvijek. Dijete bi trebalo znati da čak i lozinkom zaštićene stranice nisu potpuno sigurne, a da brisanjem podataka oni neće nestati zauvijek.

6. Morate biti oprezni i zbog čestih slučajeva električnoga nasilja, stoga je korisno dobro upoznati što vaše dijete radi na internetu.

7. Učite svoje dijete da promisli prije nego što klikne.

Samo nekoliko sekundi potrebno je za objavljivanje fotografije na internetu ili nekakva komentara. No gotovo je nemoguće trajno izbrisati taj komentar ili fotografiju nakon što je objavljena. To je razlog zašto je tako važno da dijete dvaput promisli o svakome osobnom podatku prije nego što ga objavi na internetu. Trebalo bi objavljivati samo stvari za koje mu neće biti neugodno ako ih i cijeli svijet vidi.

8. Poučite svoje dijete da su njegovi osobni podatci vrijedni.

Dijete mora biti svjesno da postoje mnogi ljudi i tvrtke koje žele njegove osobne podatke prodati. Svakodnevno nastaju nove tehnologije, ali je često cijena njihova korištenja zamjenjena ustupanjem osobnih podataka. Raspravite o mogućim načinima ograničenja davanja tih podataka, primjerice popunjavanjem samo potrebnih polja.

9. Neka vaše dijete zna da ste uz njega ako pogriješi.

Ostanite smireni ako vaše dijete pogriješi, primjerice ako objavi nešto što ne bi trebalo. Pomozite mu ukloniti objavu, gdje je to moguće, i razgovarajte s njim o tome kako ne ponoviti sličnu pogrešku. Vaše će dijete provesti život u svijetu gdje su svi povezani i morate mu pomoći da iz toga svijeta uzme najbolje i da u njemu uživa.

10. Budite dobar primjer.

Poštujte osobne podatke svoga djeteta. Budite dobar primjer kad ste na internetu, tako da vaše dijete ima uzor kad se pita kakvu je informaciju u redu objaviti. Bonton iz stvarnoga života vrijedi i u digitalnome svijetu. Također, pripazite pri objavi imena svoje djece jer njihova imena zlonamjernicima može olakšati krađu identiteta.

Obiteljske aktivnosti

Neka vam dijete kod kuće pročita sastavak *Ja i moja obitelj* koje je napisalo u školi. Zajedno provjerite, uz pomoć naputaka koje je dijete dobilo na satu, jesu li navedene informacije sigurne za internetsku objavu. Neka se svi članovi obitelji uključe u razgovor o tome kako štite svoje osobne podatke. Možete zajedno pogledati i članke *Trećina ljudi požalila zbog fotki i statusa objavljenih na Facebooku i Prikupio i objavio privatne informacije 100 milijuna korisnika Facebooka, petzanet.HR/Modul3/poveznice*.

4.3. Pravila privatnosti

U čemu je problem?

Vaše dijete živi u kulturi razmjene podataka, što je zauvijek promijenilo pravila privatnosti. U svijetu u kojem su svi povezani, sve što je stvoreno *online* može se kopirati, zalistiti i poslati tisućama u trenutku. Time privatnost postaje nešto više od čuvanja osobne ili privatne informacije. Podsetimo se da osobni podaci obuhvaćaju: ime i prezime, kućnu adresu, ime škole i adresu, broj telefona, e-adresu i matični broj / OIB. To su podatci koji se ne dijele s drugima.

Dječja privatnost na internetu može biti ugrožena iz aspekta sigurnosti, može se narušiti ugled djeteta, a privatnost može ugroziti i oglašavanje. U slučaju da je dospjela u pogrešne ruke, privatna informacija mogla bi izložiti dijete riziku krađe identiteta. Postoje informacije koje bi, u slučaju javnoga objavljuvanja, mogle biti neugodne ili bolne za dijete ili nekoga drugog. Zato se mora znati da se takve informacije ne dijele. Treba voditi računa o dječjim navikama i ponašanju na internetu jer postoje tvrtke koje prikupljaju takve informacije kako bi korisnicima slale ciljane oglase i druge sadržaje.

Zašto je to važno?

Sve što djeca rade na internetu, ostavlja digitalne otiske koji će trajati. Djeca komuniciraju s drugima, primaju komentare i povratne informacije. Ta kultura dijeljenja korisna je u mnogočemu, ali ako djeca nisu oprezna, ugled im može biti okaljan ili se njihovim podatcima može koristiti na način na koji nikad nisu očekivala. Primjerice, vaše dijete može naivno ispuniti *online* upitnik i ne shvaćajući da ga to može učiniti žrtvom krađe identiteta. Njegovo *online* ponašanje vjerojatno će se pratiti bez njegova znanja od strane internetskih tvrtki.

Što vi možete učiniti?

Zašto su važna **pravila privatnosti** na internetu? Pravila privatnosti zakonski su obvezujući ugovor između mrežne stranice i korisnika. Trebalo bi u potpunosti informirati korisnika na što sve pristaje u smislu prikupljanja podataka, jer prijavljivanje na svaku mrežnu stranicu znači ujedno i ostavljanje svojih osobnih podataka. Stoga je korisno naučiti dijete da dobro procijeni informacije koje planira objaviti.

Služeći se internetom, često bez razmišljanja prihvaćamo i **uvjete korištenja**, ne zamaramo se čitanjem dosadnoga teksta pisanoga nerazumljivim pravnim stilom. To nam se može osvetiti jer olako pristajemo na uvjete koji nam mogu naškoditi. Bitno je upozoriti dijete da uvjeti korištenja predstavljaju vrstu ugovora, a kao i kod svakoga ugovora, obje se strane moraju složiti s uvjetima ugovora *online* usluge. Neka ne odabere *Prihvaćam* dok se ne savjetuje s vama.

Savjeti za sigurniji internet

Pobrinite se da dijete dobije **vaše dopuštenje** prije popunjavanja online upitnika ili prijave za korištenje *online* programa. Neka zna da vi odlučujete. Trebalo bi obvezno pitati za dopuštenje prije nego što napiše svoje osobne podatke na neku mrežnu stranicu ili prihvati neke uvjete korištenja.

SIGURNOST

4.3. Pravila privatnosti

Pomozite djetetu da misli dugoročno. Sve *online* aktivnosti ostavljaju digitalni trag. Pomozite mu da razmisli prije nego što objavi i neka bude sigurno da će tako biti ponosno na svoje internetske aktivnosti kad odraste.

Pomozite djetetu da prepozna oglašavanje. Upozorite dijete da se neke tvrtke oglašavaju i obraćaju korisnicima na temelju onoga što pogledate *online*.

Obiteljske aktivnosti

Neka članovi obitelji kreiraju politiku privatnosti za svoje spavaće sobe. Koja bi pravila privatnosti trebali članovi obitelji slijediti? Na primjer: Kucajte prije ulaska!, Pitajte prije posuđivanja stvari!, Ne čitajte nečiji dnevnik! Zajedno, djeca i članovi obitelji, raspravljajte o međusobnim očekivanjima i tako dogovorite pravila privatnosti za svoje spavaće sobe. Nakon toga možete istaknuti ta pravila na vratima svojih soba.

Možete zajedno s djetetom proučiti dijelove pravila privatnosti neke društvene stranice i uočiti opasnosti kojima se njihovim prihvaćanjem izlažemo.

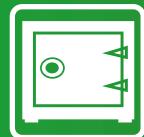
Pročitajte o *Pravilima privatnosti* na Googleu te *Zaštiti privatnosti* na Microsoftu, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

Pažljivo čitajte uvjete korištenja

Vrijeme koje odvojiš za čitanje spasit će te od neugodnosti koje mogu nastati poslije. Pri čitanju uvjeta korištenja trebaš dobiti odgovore na sljedeća pitanja:

- Hoće li moje informacije biti dijeljene s drugima?
- Mogu li se odjaviti kad poželim?
- Koja su moja prava?
- Kako se smijem ili ne smijem koristiti uslugom?
- Ustupam li potpuno ili djelomično prava na svoje podatke?
- Obrati pozornost i na dijelove napisane sitnim slovima!

4.4. Opasnost gdje god klikneš

S
I
G
U
R
N
O
S
T

Koliko ste se puta kao roditelj zatekli kako razmišljate o opasnostima u kojima se moglo i može naći vaše dijete? Do sada su te opasnosti bile povezane uz fizički svijet, a sada se prenose u digitalne oblike. Već ste se susreli s različitim oblicima nasilja na internetu i ovdje neće biti riječ o još jednome takvu obliku nasilja, već o opasnostima s kojima se vaše dijete može susresti pretražujući internet.

Kad kontaktiraju s prijateljima, djeca se, osim društvenim mrežama, koriste i elektroničkom poštom. To je, uostalom, i najučestaliji oblik komunikacije na internetu, ne samo među djecom nego i među ostalim korisnicima interneta. Primjer za to su trgovачki lanci koji imaju svoje klubove u koje se možete učlaniti ako im ostavite svoje podatke kako bi vam na kućnu adresu slali obavijesti o akcijama koje u određenome razdoblju možete iskoristiti u njihovim prodavaonicama. Nerijetko vas na tim prijavnicama traže i adresu elektroničke pošte kako bi obavijesti stizale i tim putem. Na takve poruke trebate biti spremni kad potpisujete bilo kakvu prijavnicu i pritom ostavljate svoju adresu: svojim potpisom dajete pristanak na njih. Međutim, postoje *spam* poruke koje su također promidžbenoga sadržaja, ali vi na njih niste (barem ne svjesno) dali svoj pristanak. Takve poruke mogu sadržavati poveznice na stranice s neprimjerenim sadržajima ili neke druge poveznice koje skrivaju potencijalne opasnosti, napose za vaše računalo. Neke su od njih virusi, crvi i *trojanci*.

Virus je mali program koji se širi s jednoga računala na drugo i ometa rad računala. Računalni virus može oštetiti ili izbrisati podatke na računalu, proširiti se na druga računala s pomoću programa za e-poštu ili čak izbrisati sav sadržaj tvrdoga diska.

Crv je računalni kod koji se širi čak i bez korisnikova djelovanja. Većina crva u početku su također privitci poruka e-pošte koji po otvaranju zaraze računalo. Crv pregledava zaraženo računalo tražeći datoteke, npr. adresare ili privremene mrežne-stranice koje sadržavaju adrese e-pošte. S pomoću tih adresa crv šalje zaražene poruke e-pošte te često oponaša (ili krivotvori) adresu pošiljatelja u dalnjim porukama e-pošte da bi primatelj pomislio kako poznaje pošiljatelja poruke. Crvi se zatim automatski šire e-poštom, mrežom ili iskorištavanjem slabih točaka sustava te ih često svladaju prije nego što se utvrdi uzrok. Crvi ne djeluju uvijek štetno na računala, no obično uzrokuju probleme sa svojstvima i stabilnošću računala i mreža.

Trojanski konj zlonamjeran je program skriven unutar drugih programa. Trojanski konj obično se ne širi sam, širi se virusima, crvima ili preuzetim programom. Sam termin *trojanski konj*, zbog sličnosti djelovanja, preuzet je iz grčke mitologije. Napadač, koji se koristi trojanskim konjem, predstavlja se kao netko drugi kako bi mogao ući u sustav računala. Kad se to dogodi, napadač preuzima potpunu kontrolu nad računalom. Trojanski konj najčešće se koristi namjerno, s točno određenim ciljem.

Usporeno radi.

Nema slobodnoga prostora.

Podatci mogu biti izbrisani.

Prikazuje uvredljivu poruku.

4.4. Opasnost gdje god klikneš

Iako postoje neprimjereni sadržaji i poveznice na internetu koje skrivaju potencijalne opasnosti, djecu nije teško zaštititi ako se pridržavate nekih mjera predostrožnosti. Ono što može pomoći u sprječavanju zaraze jest:

- upotreba antivirusnoga programa s ažuriranom (izrađenom) bazom podataka mogućih napada
- redovito nadograđivanje (*update*) operacijskoga sustava i najkorištenijih programa kao što su Microsoft Office, Adobe Reader, Mozilla Firefox i dr.
- redovita izrada rezervnih kopija podataka ili operativnoga sustava
- oprez i neaktiviranje bilo kakve datoteke ponuđene električnom poštom ili nekim drugim internetskim servisom
- imati uključen vatrozid (*firewall*) – to je zaštita računala koja obavlja filtriranje, analizu i provjeru paketa podataka koji nose informacije s interneta i na internet.

Unatoč svemu što poduzmete kako biste zaštitili svoje računalo, ipak se može dogoditi da se vaše računalo zarazi. Tada je najbolje:

- očistiti računalo odmah nakon zaraze i nikako ne ignorirati upozorenja antivirusnoga programa
- zločudni program ukloniti nekim antivirusnim programom
- ako se zločudni program unatoč tomu ne da očistiti, potrebno je deinstalirati operacijski sustav.

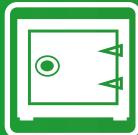
Obiteljske aktivnosti

Kako biste naučili dijete da se pridržava tih mjera prevencije i kako bi znalo što treba učiniti ako do zaraze dođe, trebate i sami prakticirati isto.

Vlastitim primjerom pokažite mu kako odabrat i postaviti dobar antivirusni program, kako uključiti vatrozid i kako ne zanemarivati upozorenja koja nam takvi programi šalju.
I zapamtite – opasnost može biti na svakoj stranici ili u svakoj električkoj pošti, ali vi ne morate biti njezina žrtva.

Za više informacija možete pročitati ove članke: *Sprečavanje i uklanjanje virusa, Više o virusima, Sigurno na internetu*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

4.5. Krađa identiteta

U čemu je problem?

Kao i u stvarnome životu, vrlo je važno da djeca znaju komu mogu povjeriti svoje osobne podatke u virtualnome svijetu. Davanje nekih podataka kao što su ime, godine ili adresa pri nekoj *online* prijavi česta je pojava, ali djeca lako mogu biti namamljena da svoje ili vaše podatke odaju prevarantima i tako riskiraju „krađu identiteta“. To je situacija u kojoj osobe nepoznatoj osobi ili „tvrtki“ nepromišljeno daju svoje podatke, a lopov ih upotrijebi u svoju korist. Na taj se način ljudima može ukrasti novac s računa ili štednje, može ugovoriti kredit u tuđe ime ili jednostavno potrošiti novac s tekućega računa. Prevaranti sve češće dolaze do takvih podataka preko djece jer ona lakše odaju informacije koje ne bi smjela.

Ovo su neki od podataka koje nikako ne biste trebali nikomu odavati *online*:

- puno ime i prezime
- datum i mjesto rođenja
- adresa stanovanja
- broj mobitela
- broj osobne iskaznice ili OIB
- broj bankovnoga računa
- lozinke kojima se koristite.

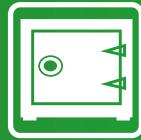
Rizici uključuju sumnjive e-poruke (*phishing*), SMS-ove ili poveznice na određene stranice koje vas prevare kako biste im odali podatke koje žele.

Ovo su neki od **primjera *phishing* e-pošte** koju možete dobiti:

- E-poruke u kojima vam pišu da ste osvojili veliki iznos novca, neku nagradu ili putovanje, a jedino što trebate učiniti jest poslati svoje podatke i broj bankovnoga računa.
- E-poruka iz banke koja vam govori kako nešto nije u redu s vašim računom i da im morate poslati podatke o tome računu kako bi oni riješili problem.
- E-poruka koja vam govori da ste baš vi dobili mogućnost upotrebe nove kreditne kartice nekoliko godina bez članarine. Znajte da takvu ponudu možete dobiti jedino u banci i samo jednu godinu možete imati besplatnu članarinu.
- Postoje čak i poruke koje vas mame da posjetite neku stranicu i date svoje podatke jer vam je netko „provalio“ u bankovni račun i ovo je jedini način da se taj problem riješi.
- Prevaranti znaju ići do nezamislivih granica kako bi izmamili novac od ljudi. Znaju čak i otvoriti lažne račune za pomoć bolesnoj djeci ili u svrhu neke humanitarne akcije.

Nažalost, sve te gore navedene lažne poruke očit su primjer koliko su lopovi i prevaranti sposobni i na koje se sve načine žele domoći tuđega novca. Prema svakoj takvoj imalo sumnjivoj poruci pristupite s velikom dozom opreza i nikako ne odgovarajte na njih, bez obzira koliko primamljivo zvučale.

S
I
G
U
R
N
O
S
T

4.5. Krađa identiteta

Što učiniti ako postanete žrtva?

Što prije prijavite prijevaru nadležnim službama (banci, policiji...).

Promijenite lozinke kojima se koristite na svome računalu.

Ako je potrebno, otkažite sve bankovne kartice.

Sačuvajte e-poruku koju ste dobili, a povezana je s krađom identiteta.

Kako pomoći svom djetetu?

Kao obični provalnici i lopovi, i kriminalci na internetu imaju različite metode za krađu osobnih podataka i novca. Kao što ni provalniku ne biste dali ključ od svoje kuće, tako se morate zaštititi od prijevare i krađe identiteta na mreži. Evo nekoliko jednostavnih savjeta kako se sačuvati:

- Koristite jake lozinke i ni s kim ih ne dijelite.
- Razmislite prije nego što otvorite ili spremite elektroničku poruku na svoje računalo. Nepoznati materijali mogu biti vrlo nepouzdani i sadržavati viruse.
- Budite pažljivi pri dijeljenju informacija (ime, adresa, broj računa, OIB...).
- Ako mislite da ste dobili sumnjivu poruku, ne otvarajte ju, ali ju nemojte ni proslijedjivati drugima.
- Svaku sumnjivu poruku (ako je moguće) obrišite ili prijavite.

Obiteljske aktivnosti

S djetetom osmislite nekoliko pravila za sigurnije korištenje internetom. Tih se pravila zajedno pridržavajte.

5.1. Električko nasilje

R
J
E
Š
A
V
A
N
J
E
P
R
O
B
L
E
M
A

Slanje poruka, društvene mreže, električka pošta – sve su to načini na koje se djeca druže. Oni komuniciraju o različitim temama: kako bi doznali tko je išao u kino ili što je za domaću zadaću. No djeca se tim alatima mogu koristiti kako bi prijetili, maltretirali ili napadali nekoga.

Što se događa u njihovu svijetu?

Virtualni svijet i „pravi“ svijet u životu djece teku usporedno. Kad su djeca ove dobi zajedno, oni se okupe oko računala, gledaju YouTube, igraju računalne igre, pretražuju sadržaje koji nisu uvijek primjereni za njihovu dob.

Kad nisu fizički sa svojim prijateljima, oni ih mogu „susresti“ online dok igraju računalnu igru ili na društvenoj mreži.

Slanje poruka i fotografiranje popularne su aktivnosti djece od 9 do 11 godina. Djeca su često i na društvenim mrežama. U toj dobi još ne mogu razumjeti kako njihovo, naizgled anonimno ponašanje, može imati stvarnoga utjecaja na stvarne ljude. S povećanjem njihovih digitalnih vještina, povećava se i mogućnost online ili mobilnoga zlostavljanja i ponižavanja drugih.

Što je problem?

Električko nasilje (engl. *cyberbullying*) svaka je komunikacijska aktivnost internetom (uporabom električke pošte, mrežnih stranica, blogova, društvenih mreža), videom ili mobilnim uređajima koja služi da bi se nekoga ponizilo, zadirkivalo, prijetilo mu se ili ga se zlostavljalo na neki drugi način. Uvijek je cilj povrijediti, uzneniriti ili na bilo koji drugi način naštetići, bilo u obliku tekstualnih poruka ili videoporuka, fotografija, poziva ili neugodnih komentara. Može ga činiti jedna osoba ili skupina.

Kako prepoznati električko nasilje?

Električko je nasilje:

- slanje anonimnih poruka mržnje
- poticanje grupne mržnje
- širenje nasilnih i uvredljivih komentara
- stvaranje internetskih stranica (blogova, profila na društvenim mrežama) koje sadržavaju priče, crteže, slike i šale na nečiji račun
- slanje tuđih fotografija bez dopuštenja te traženje ostalih da ih procjenjuju
- otkrivanje osobnih informacija o drugima
- „provaljivanje“ u tuđe adrese električke pošte i/ili u profile na društvenim mrežama
- slanje zlobnih i neugodnih sadržaja drugima
- izlaganje dobi neprimjerenim sadržajima.

Savjeti koji vam mogu pomoći kao vodič za razgovor s djetetom

Loše si raspoložen. Što se događa u školi? Je li te što uzrujalo na internetu?

Ja sam tu za tebe kao i tvoji prijatelji. Razgovaraj sa mnom bilo kada.

Postoji li u školi neki učitelj koji se bavi takvima situacijama? Mislim da bi trebao reći što se događa.

5.1. Elektroničko nasilje

Kako možete zaštiti dijete?

Naučite više o mobitelima, internetu i osnovnim pojmovima koji se rabe u virtualnome svijetu. Dogovorite pravila o primjeni računala i upoznavanju internetskih prijatelja. Razgovarajte s djetetom i pokušajte razumjeti na koje se načine koristi internetom i mobitelom i za koje aktivnosti. Poučite dijete da ne prosljeđuje i ne komentira sadržaje koji mogu nekoga povrijediti. Razgovarajte o tome kada treba, a kada ne treba čuvati tajnu pred roditeljima i odraslima u koje dijete ima povjerenja. Osigurajte osjećaj povjerenja i sigurnosti. Informirajte se o programima koji filtriraju mrežne stranice za koje ne želite da budu dostupne djetetu.

Savjeti u slučaju elektroničkoga nasilja

- Pratite djetetovu primjenu digitalnih tehnologija. Pogledajte što objavljuje, provjerite mu poruke i dajte do znanja da pazite na njegove aktivnosti. Pobrinite se da se vaše dijete s poštovanjem odnosi prema drugima.
- Recite svomu djetetu što mora učiniti ako je maltretirano. Pomozite mu prepoznati i razumjeti kad nečije ponašanje prelazi granicu i kako se nositi s vlastitim osjećajima. Ako je uplašeno, vrijeme je da potraži pomoć.
- Budite realni. Djeca imaju vlastitu društvenu dinamiku koja često ne uključuje roditelje, tako da ćete svomu djetetu teško pomoći izravno. Potaknite dijete da pronađe prijatelje ili druge pouzdane odrasle osobe da mu pomognu. Postoje i internetske stranice na koje dijete može prijaviti incident.
- Ako je vaše dijete nasilničkoga ponašanja, uspostavite stroga pravila i ne odstupajte od njih. Djeca uključena u elektroničko nasilje često sebe ne vide kao nasilnike, dok bi dijete koje je žrtva elektroničkoga nasilja moglo bi biti nasilno prema nekome drugom da bi se ponovno osjećalo snažno. Postavljajte pitanja i pokušajte shvatiti kakvu ulogu ili uloge vaše dijete ima.
- Pomozite djetetu razumjeti štetan utjecaj elektroničkoga nasilja na ljude koji su njegove žrtve, sada i kasnije u životu. Potaknite ga da sluša žrtve i postane njihov saveznik.
- Potaknite dijete da ignorira i blokira nasilnika, pa čak i da se odjavi s interneta neko vrijeme. Istaknite da su nasilnici često samo u potrazi za pažnjom i statusom, pa im ne treba dati do znanja da su njihovi naporci urodili plodom.

Obiteljske aktivnosti

Pitajte dijete kako se osjeća kad vidi djecu kako maltretiraju jedni druge *online*. Kako bi se ono osjećalo da je bilo meta pogrdnih komentara? Pitajte hoće li se zauzeti za toga tko je bio žrtva nasilja. Ako je vaše dijete ikada bilo u ulozi nasilnika, razgovarajte o načinima da prestane to činiti. Objasnite da postupci kao što su laganje, odavanje tajne ili vrijeđanjebole u stvarnome svijetu iako su izrečene u virtualnome.

Vidio sam vijest o tvome vršnjaku koji je zlostavljan *online*. Što bi ti učinio u toj situaciji? Pročitajte i članke o elektroničkome nasilju na stranicama Poliklinike za djecu, UNICEF-a, Društva psihologa Istre i Dječjeg centra Mala Sova, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

5.2. Snaga riječi

R
J
E
Š
A
V
A
N
J
E
P
R
O
B
L
E
M
A

Mržnja na internetu – što je to?

Tema koja postaje blisko povezana sa zločinima mržnje jest mržnja na internetu. Internet je danas raznovrstan i kompleksan i omogućava komunikaciju koja prelazi socijalne, geografske i političke granice. Vrlo je važno da roditelji znaju da internet, osim što pruža mnoge mogućnosti, sadržava neprimjerene pornografske stranice ili stranice na kojima se izražava mržnja prema nekome. Postoje nebrojene grupe mržnje koje se ciljano obraćaju djeci jer znaju da se u toj dobi na njih najlakše utječe.

Djeca su prirodno znatiželjna i ispituju roditelje o svemu što ih okružuje. Roditelji moraju shvatiti da je normalno da djeca grupiraju stvari i osobe kako bi si lakše objasnili odnose i veze. Na vama je da im objasnite razlike među nama ljudima kako ne bi stvorili predrasude. Vi ste prvi izvor informacija i oni koji će djeci pojasniti kako stvoriti osjećaj identiteta i pozitivan odnos prema drugima. Djeca ne razvijaju stajališta o različitostima potpuno samostalno, već su rezultat i roditeljskoga primjera. Zato se o tome treba otvoreno i izravno razgovarati.

Kad je potrebno raspravljati o takvim izazovnim pitanjima, često se događa da roditelji u neznanju ili strahu da ne kažu nešto krivo, jednostavno ne kažu ništa. To je najgore što se može dogoditi. Iako nema univerzalnoga odgovora kako razgovarati o različitosti, umanjivanje vrijednosti ili izbjegavanje te teme djeci odašilje poruku da je nešto „krivo“ s osobama koje su na neki način drukčije. Davanje djeci jasnih informacija o dobi, rasi, sposobnostima, seksualnoj orientaciji ili bilo kojoj drugoj različitosti pomaže djeci razviti vlastita stajališta bez predrasuda.

Dijete treba biti upoznato i s tim da postoje skupine koje se aktivno bore protiv zločina mržnje i kako dijete bude odrastalo, postajat će svjesno da postoje zakoni koji štite ljude od takvih zločina.

Govor mržnje

Situacije u kojima namjerno netko želi povrijediti neku osobu *online* na temelju spola, godina, rase, nacionalnosti, vjere ili vlastitoga odabira smatra se govorom mržnje. Cilj je takvih nasilnika povrijediti tu osobu ne razmišljajući o posljedicama. Mladi često žele sve svoje probleme i muke rješavati sami, i to je dio tipičnoga procesa odrastanja. Ali važno je prepoznati situacije u kojima ne trebamo i ne smijemo šutjeti.

Problem i raširenost govora mržnje u našoj zajednici i svijetu svakim je danom sve veći. Svakomu ljudskom biću rođenjem su pripisana ljudska prava. Ona su donesena kako bi se svakomu pojedincu omogućilo da se razvije u osobu koja je sretna, koja doprinosi društvu i ostvaruje maksimume svojih potencijala, ma koji to oni bili. Baš je u tome i ljepota ljudskih bića, to što je svatko jedinstvena osoba koja vrijedi i koja bi, ako joj se omogućи, pronašla svoje savršeno mjesto u kojem bi sretno doprinosila društvu. Baš zbog svega toga potrebno je brzo reagirati. Ne treba se čekati i misliti da će se problem sam s vremenom riješiti. Neće! Potrebno je poduzeti mjere koje mogu sprječiti govor mržnje, ali ako se već uoči – pravovremeno i pravovaljano reagirati.

NE GOVORU
MRŽNJE
NA INTERNETU

5.2. Snaga riječi

Kako pomoći svomu djetetu?

Ovo su neka od pitanja koja možete postaviti svomu djetetu kako bise doznali je li vaše dijete sudjelovalo u nekome obliku govora mržnje:

- Jesi li kada pisao drugima uvredljive komentare ili komentare na račun nekoga trećeg?
- Jesi li se kad koristio SMS-om da komu prijetiš, koga vrijeđaš ili pišeš neprimjerene komentare o nekomu trećem?
- Jesi li se kad izrugivao drugima zbog njihova izgleda, podrijetla ili obitelji?

Ako je odgovor i na jedno od ovih pitanja *da*, vaše se dijete koristilo govorom mržnje.

Ako mislite da je vaše dijete u nekoj mjeri **sudjelovalo u govoru mržnje** i vrijeđalo neko drugo dijete, **savjetujte ga**:

- Prije nego nešto napišeš na internetu, razmisli želiš li ili trebaš zaista to napisati/tako reagirati. Možda nekad nešto napišeš bez razmišljanja, nešto neprimjereno, a da to nisi želio.
- Ne reagiraj iz ljutnje. Odmakni se kratko, duboko udahni nekoliko puta, izdiš iz situacije dok se malo ne smiriš, a zatim reci drugomu što te naljutilo i kako ti vidiš situaciju. Promisli kako bi drukčije mogao riješiti problem.
- Prije nego što nešto napišeš, promisli kako bi se ti osjećao da netko to isto napiše tebi. Ako ti to ne bi bilo ugodno, nemoj napisati. Odustani ili preoblikuj komentar.

Ako ste doznali da je vaše dijete bilo **žrtva govora mržnje, dajte mu neki od ovih savjeta**:

- Kad dobiješ uz nemirujuću poruku, pokušaj se smiriti i potraži pomoć odrasle osobe ili prijatelja jer takav problem ne bi trebao rješavati sam. Osoba kojoj ćeš se povjeriti trebao bi biti netko tko te želi saslušati i tko ti može pomoći. Obratiti se odrasloj osobi dobar je izbor jer odrasli uglavnom mogu riješiti problem, a mogu ti dati i dobar savjet.
- Ignoriranje nasilnika može biti djelotvorno jer nasilnici vole pažnju. Kad im uskratiš pažnju, gube interes.
- Nemoj uzvraćati istom mjerom. To može samo pogoršati problem i produljiti patnju.
- Sjeti se sačuvati kopiju komunikacije s nasilnikom. Ako izbrišeš komunikaciju, nemaš dokaza da se nasilje dogodilo.

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte s djetetom o tome što je govor mržnje i gdje se sve pojavljuje. S pomoću primjera koji su navedeni na satu, trebali biste sami sastaviti popis savjeta kako reagirati u neugodnim situacijama.

Pročitajte sadržaje na stranicama kampanje *Dislajkam mržnju* i Poliklinike za djecu, petzanet.HR/Modul3/poveznicne.

5.3. SOS

Jeste li znali da gotovo najveći dio vremena, koji vaša djeca provedu na internetu, prođe u dopisivanju? Jeste li svjesni opasnosti koje im tada prijete?

Pogledajte video *Borimo se zajedno* o savjetima kako spriječiti elektroničko nasilje, petznet.HR/Modul3/poveznice.

Svakodnevno su mnoga djeca izložena različitim oblicima nasilja: slanje ružnih, prijetećih i uvredljivih poruka, slanje tuđih fotografija ili videa bez dopuštenja te traženje ostalih da ih procjenjuju, otkrivanje osobnih informacija o drugima, stvaranje internetskih stranica (blogova, profila na društvenim mrežama) koje sadržavaju priče, crteže, slike i šale na nečiji račun, osnivanje grupa mržnje na društvenim mrežama na kojima se pojedinci ismijavaju, ponižavaju i vrijedaju, „provaljivanje“ u tuđe adrese elektroničke pošte ili u profile na društvenim mrežama, izlaganje dobi neprimjerenim sadržajima.

Upoznajte neke oblike elektroničkoga nasilja:

Cyberbullying – nasilje internetom gdje se djecu najčešće zlostavlja mobitelima i putem društvenih mreža.

Happy slapping – nasilje je u kojem skupina napada pojedinca i snima nasilje.

Phishing – prijevara koja korisnika navodi na otkrivanje korisničkoga imena i lozinke tako da ih upiše u krivotvorenu mrežnu-stranicu.

Sexting – slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija najčešće mobilnim telefonom.

Grooming – mamljenje djece radi seksualnih potreba.

Kako se zaštитiti?

Kako vaše dijete ne bi postalo žrtva nekoga oblika elektroničkoga nasilja, važno je naučiti kako se zaštитiti. Prvi je korak da ste vi, kao roditelj, dovoljno informatički educirani. Naučite se služiti elektroničkim uređajima kao što su računala, laptopi, tableti, mobilni telefoni, pametni telefoni, upoznajte i razumite pojmove kojima se koristi u virtualnome svijetu, naučite koji programi filtriraju mrežne stranice za koje ne želite da budu dostupne djetetu. U protivnome mu nećete moći pomoći. Sljedeći je korak razgovor sa svojim djetetom, a svakodnevni razgovor preduvjet je iskrenoga odnosa između roditelja i djeteta. Postavite pravila ponašanja na internetu. Djetetu mora biti jasan internetski bonton ili *netiquette*. Ograničite vrijeme koje će vaše dijete svakodnevno provoditi na internetu. Posebice treba ograničiti iganje *online* igara, boravak na društvenim mrežama, brbljaonicama i slično, dok korištenje internetom u službi obrazovanja treba podržavati i odobravati. Pratite kako se vaše dijete koristi digitalnom tehnologijom. Redovito ga kontrolirajte, što znači da ćete provjeravati objave na društvenim mrežama, poruke koje piše, slike i videa koje dijeli, s kim se druži kad je *online*...

Neka vaše dijete bude svjesno da pazite na njegove aktivnosti. Bitno je izgraditi kvalitetan odnos s djetetom, odnos pun povjerenja, što je moguće samo čestim i iskrenim razgovorom.

5.3. SOS

Evo nekih **savjeta** koji će pomoći vašemu djetetu (i vama) da spriječi elektroničko nasilje:

- Ne ostavljam na internetu svoje osobne podatke, osobito adresu i broj telefona/mobitela.
- Ne ostavljam informacije da si sam kod kuće.
- Izbjegavaj objavljivati mjesto boravka (lokaciju) na društvenim mrežama zato što će nasilnici lakše otkriti kuda se krećeš.
- Ne prihvaćaj nepoznate ljudе za prijatelje. Nikad ne znaš tko se krije iza tih profila i kakve namjere ima ta osoba.
- Zaštitи svoj profil na društvenim mrežama. Postavke uredi tako da tvoje fotografije, statuse i sve objave vide samo tvoji prijatelji.
- Prije upotrebe aplikacija i različitih društvenih mreža detaljno pročitaj pravila korištenja kako bi znao u kakve će se svrhe tvoji podatci koristiti.
- Lozinke čuvaj samo za sebe. Druge bi ih osobe mogle zloupotrijebiti.
- Ne objavljuj fotografije u neprimjerenim i seksualno eksplicitnim pozama. Jednoga bi ti dana zbog njih moglo biti neugodno.
- Nemoj ići sam na sastanke s osobama koje si upoznao na internetu.

Što kad se pojavi problem?

Kako biste mogli pomoći svomu djetetu koјe je potencijalna žrtva elektroničkoga nasilja, korisno je znati prepoznati simptome. Osoba koja trpi neki oblik elektroničkoga nasilja najčešće je povučena u sebe, sramežljiva, nekomunikativna, uglavnom nema prijatelja, osjeća se usamljeno, nedostaje joj samopouzdanja i samopoštovanja, anksiozna je, često krivi sebe za ono što joj se događa. Ponekad su takve osobe agresivne, mrzovoljne, buntovne, mrze sve oko sebe, svađaju se i problematičnoga su ponašanja. Ako je vaše dijete sumnjivoga i čudnoga ponašanja, možda i ono ima problem o kojemu ne može govoriti. Tada je vaša dužnost i obveza pomoći mu.

- Razgovarajte sa svojim djetetom, saslušajte ga, podržite i pokažite mu da nije samo, da ste uz njega.
- Zajedno s djetetom blokirajte nasilnika i promijenite postavke privatnosti tako da fotografije, statuse i sve objave vašega djeteta vide samo njegovi prijatelji.
- Razgovarajte s učiteljem informatike postoji li mogućnost uklanjanja neprimjerenoga *posta*, slike ili video.
- Sačuvajte dokaze elektroničkoga nasilja (nemojte obrisati uvredljive poruke na mobitelu koje je primilo vaše dijete kao ni razgovore na društvenim mrežama, ispišite e-poštu...).
- Prijavite elektroničko nasilje učiteljima, pedagogu i ravnatelju škole koju polazi nasilnik ili grupa nasilnika.
- Razgovarajte s nasilnicima, objasnite im kako se vaše dijete osjeća i zamolite ih da prestanu.
- Stupite u kontakt s roditeljima nasilnika ili grupu nasilnika.
- Prijavite elektroničko nasilje organizacijama koje se bave pružanjem pomoći žrtvama nasilja (RED BUTTON, Hrabri telefon...) kao i policiji na broj 192.

5.3. SOS

RED BUTTON je aplikacija Ministarstva unutarnjih poslova namijenjena djeci, roditeljima, učiteljima, građanima, ali je posebno prilagođena djeci i omogućava prijavljivanje sadržaja na internetu za koji sumnjate da je nezakonit i odnosi se na različite oblike iskorištanja ili zlostavljanja djece.

redbutton.mup.hr

HRABRI telefon

Mali zaslužuju veliku pažnju.

HRABRI TELEFON (tel. 116 – 111) organizacija je osnovana u cilju pružanja izravne pomoći i podrške zlostavljanju i zanemarenju djeci i njihovim obiteljima, ali i rada na prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja kao i neprihvatljivoga ponašanja djece i mladeži.

hrabritelefon.hr

INHOPE je međunarodna organizacija koja djeluje u 43 države diljem svijeta, a bavi se suzbijanjem ilegalnih sadržaja i seksualnoga zlostavljanja djece na internetu. inhope.org/

Obiteljske aktivnosti

Razgovarajte s djetetom o njegovu ponašanju na internetu. Neka preispita svoje ponašanje, a nakon toga zajednički sastavite pravila ponašanja na internetu (što ne smije činiti kako ne bi povrijedilo druge). Na taj će način uvidjeti koje je ponašanje na internetu neprihvatljivo te će početi razmišljati o tome kako pomoći žrtvi elektroničkoga nasilja.

Pročitajte članke na stranicama Hrabrog telefona, Poliklinike za djecu i UNICEF-a, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

5.4. *Online* igre

Igranje računalnih igara najpopularnija je aktivnost uz koju djeca provode najviše vremena na računalu. Popularnija je čak i od društvenih mreža.

Takvo igranje ima velik broj pozitivnih strana. Može pomoći djeci da usvoje i razviju različite vještine koje im poslije u životu mogu biti korisne. Osim što razvijaju maštu, uče se socijalnim vještinama (poput komunikacije i suradnje s drugima), shvaćaju smisao upornosti, postavljanja i postizanja ciljeva, uče se odgovornosti i dolaze do novih informacija na nov i njima zanimljiv način. Djeca na taj način razvijaju pamćenje, a neki čak i počinju logički zaključivati bolje nego prije. Također im se povećava samopouzdanje, koordinacija i sposobnost multitaskinga, odnosno obavljanja više radnji odjednom.

Osim mnoštva pozitivnih strana igranja računalnih igara, postoje i mnogobrojne negativne. Velik broj djece provodi previše vremena igrajući igrice, pa time zanemaruju obveze koje imaju. Često satima igraju danju, ali i noću, tako da mnogi gube vrlo potrebno i dragocjeno vrijeme za san. Osim zdravstvenih problema koji se mogu pojaviti zbog pretjeranoga sjedenja i gledanja u monitor i manjka tjelesne aktivnosti, javljaju se i neki psihički problemi za koje roditelji često ne znaju. Djeca mogu postati vrlo kompetitivna, stalno žele biti u nekakvu natjecanju i konstantno im nedostaje akcije.

Nasilje u igrama

Posebno treba obratiti pozornost kod igranja nasilnih igara i pripaziti za koju su dob igre namijenjene. Svaka igra na sebi ima oznaku koja o tome govori. Uglavnom se radi o starosti djeteta kojemu je namijenjena.

Jedan od velikih problema zbog igranja računalnih igara jest taj da djeca postaju sve agresivnija. Ona se potpuno užive u te igre i ponekad ne razlikuju stvarnost od mašte. To svoje ponašanje i izraze kojima se koriste tijekom igre prenose i u stvarni život. Djeci se treba dobro objasniti razlika između stvarnoga i virtualnoga života. Dobro je s vremenom na vrijeme odigrati neku igru, ali i treba znati kako povući granicu između tih dvaju svjetova.

U virtualnome svijetu postoje mnoge loše osobe. Neke su od njih *online* nasilnici u računalnim igrama. Njima je cilj drugomu uništiti igru i na razne će načine to pokušati izvesti. Tijekom igre vaše će dijete vrijeđati i žircirati samo da bi izgubilo u toj igri. Koristit će se grubim riječima ili smicalicama tijekom igre kako bi ostvarili cilj. Djetetu morate objasniti da takve osobe jednostavno moraju ignorirati, blokirati ili prijaviti. Ni u kojemu slučaju ne treba nasilniku vratiti na isti način jer time će samo potaknuti nasilno ponašanje.

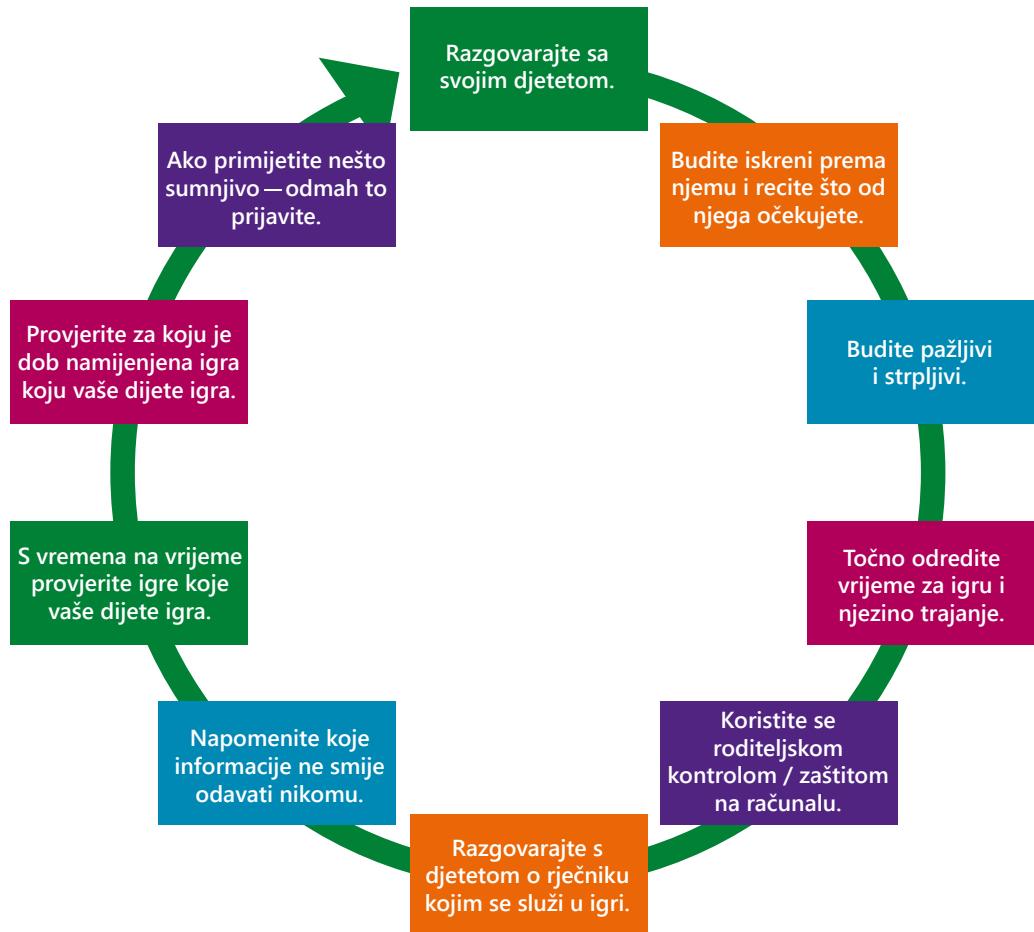
Online predatori

Još je jedna vrsta loših ljudi na koje vaše dijete može naići, a to su *online* predatori. To su osobe koje žele namamiti djecu na sastanak ili nešto gore. Oni se vašemu djetetu lažno predstavljaju kao prijatelji i žele im navodno pomoći samo kako bi zadobili njihovo povjerenje. To im je prvi korak u cilju da im dijete otkrije podatke o sebi koje oni žele iskoristiti u vlastitu korist. Zato je vrlo bitno naglasiti djetetu da svoje podatke ne odaje nikomu i da se nikako ne nalazi s osobama koje upozna putem računalnih igara.

5.4. Online igre

Ovo je nekoliko savjeta koji će vam pomoći da što bolje i lakše izbjegnete negativne posljedice igranja računalnih igara:

Osim spomenutoga, potrebno je još navesti i to da sve igre imaju oznake iz kojih možete znati jesu li igre koje vaše dijete igra njemu primjerene ili nisu. Te se oznake odnose na uzrast kojemu je igra namijenjena, ali i na sadržaj koji se u igri prikazuje. To su oznake koje se rabe diljem Europe i koje nikako ne biste trebali ignorirati.

PEGI je sustav ocjenjivanja igara u Europskoj uniji. Igre se označavaju brojevima prema minimalnom broju godina koje igrač treba imati te ilustracijama koje ukazuju na specifične situacije ili posljedice do kojih može doći, odnosno na nastanak neželjenih problema igraju li ih djeca koja ne bi smjela (nasilje, loš rječnik, diskriminacija, kockanje...). Ocjene su dostupne na mrežnim stranicama pegi.info ili peginonline.eu.

Još jedan važan savjet: igrajte računalne igre sa svojim djetetom – svidjet će vam se!

5.5. Vrijeme je za spavanje

Kad je vaše dijete u školi obrađivalo ovu temu, za domaću je zadaću trebalo jedan dan pratiti koliko vremena proveđe koristeći se različitim vrstama medija. Možda ste sudjelovali popunjavajući tablicu zajedno s njim. Ako niste, osvrnite se na rezultate koji se u toj tablici nalaze. Što primjećujete? Možda ste se iznenadili, a možda samo imate dokaz za nešto što ste u podsvijesti znali. U svakome slučaju to je mnogo više od vremena koje ste vi kao dijete provodili samo ispred televizora (o bakama i djedovima da ne govorimo). Danas, osim televizije koja se smatra pogledom u svijet, djeca imaju različite vrste medija i tehnologija kojima se koriste – od mobitela, interneta, tableta pa nadalje. Iako mi smatramo da im mediji služe samo za razonodu, što su djeca starija, uporaba medija i tehnologije daleko je šira.

No krenimo od početka. Nakon baka i djedova prvo mjesto „dadilje“ u obitelji zauzima televizija ili televizor kao sredstvo reprodukcije snimljenih crtića. Dijete počinje upoznavati svijet oko sebe istražujući i zanima ga sve čime je okruženo, bez obzira na posljedice. Kako bismo imali barem malo vremena u danu za obavljanje kućanskih obveza ili kako bismo popili čaj u miru – uključit ćemo televizor i pustiti omiljeni crtić. Zbog djetetove kratke pažnje vrijeme koje provede s crtićima, bit će kratko. No što je dijete starije, povećava se koncentracija i dijete postaje nezasitno za stalnim vizualnim podražajima. Tako kreće ovisnost o televiziji. S vremenom mobiteli postaju najzanimljivija igračka, iako u dječjoj sobi imate ladice prepune dječjih igračaka s kojima vam se dijete i ne igra. Ako tomu još dodamo osobno računalo ili tablet, koje danas gotovo svako kućanstvo ima, djeci druge igračke više i ne trebaju.

Kad dijete kreće u školu, povećava se potreba za socijalizacijom i stječe veći broj prijatelja. Osim elektroničkom poštom, djeca komuniciraju putem društvenih mreža, besplatnih mobilnih aplikacija i slično. Kad svemu tomu dodamo i istraživanja koja provode za potrebe nastave, izrade plakata, prezentacije, nije ni čudo da se iznenadite kad pogledate jednu onaku tablicu o kojoj je bilo riječi na početku teksta. Pretpostavka je da se vama sada nalazi velik upitnik iznad glave i pitanje: Kako tomu stati na kraj? Odgovor je vrlo jednostavan: Nikako. Sve veća konkurenca i želja za postizanjem dobrih rezultata u školi od djece zahtijeva mnogo truda. Kako na budućnost i razvoj tehnologije nemate ama baš nikakva utjecaja, zato barem do djetetove osamnaeste godine imajte vremena pozitivno utjecati na njegov život.

Jedino što sad možete učiniti jest pridržavati se **nekoliko jednostavnih savjeta** koji će vam možda, ako ih se budete pridržavali, pomoći:

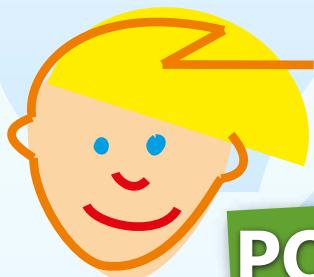
- Djetetu dajte vremensko ograničenje za računalnih igara te mu pomožite pri njihovu odabiru, neka budu primjerene njegovoј dobi.
- Iz dječje sobe izbacite televizor i računalo kako se njima dijete ne bi koristilo do dugo u noć te na taj način remetilo san i bilo umorno tijekom sljedećega dana.
- Složite raspored korištenja računala, televizora, tableta. Jednom tjedno razgovarajte s djetetom kako će to vrijeme najbolje iskoristiti.
- I za kraj, ali ne manje bitno, nemojte sve promjene uvoditi naglo i odjednom. Uvodite ih postupno i neka vaše dijete sudjeluje u njihovu stvaranju, tako će se osjetiti dijelom toga, a neće imati dojam da mu se nešto nameće.

Znate da televizija kvari vid, jednako tako i dugo gledanje u računalo, mobiteli zrače, a mnoge su računalne igre pune nasilja.

Za više informacija pročitajte članke *Dijete i računalo*, *Vrijeme provedeno na internetu dobro je za tinejdžere*, *Kids screen time*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

OSNOVNA ŠKOLA

POŠTUJ pravila ponašanja.

PROVJERI svoje postavke privatnosti.

PROMISLI prije nego što objaviš.

PITAJ za savjet odraslu osobu.

PAZI na sve moguće zamke virtualnoga svijeta.

petz.net.HR

